

Tvorbou proti systému

Básníkův boj proti všem establišmentům světa

Ondřej Sláčálek

*To je něco pro historii,
jak piji!
Za sto let budu na vobrazě
jak chodím po Praze
Zvlášť bude zkoumání tuhy
kde jsem neměl žádný dluhy
Mnohej si vykrouží píruetku
na tom kde jsem si půjčil pětku
Mý sebevražedný pokusy
to bude něco pro husy
A můj život pohlavní
- to bude to hlavní!
Egon Bondy: Ožralá Praha*

*Ted' už ležím v hrobě
ted' už je pozdě*

Egon Bondy: Ožralá Praha

Když zemřel surrealistický básník André Breton, dali jej anarchisté do kontrastu s jeho bývalým druhem a později stalinistou a napsali v *Le Monde Libertaire*: „André Breton je mrtev. Aragon žije... hned dvojí neštěstí pro slušné lidi.“ Když 9. dubna 2007 zemřel Egon Bondy, chtělo se zvolat: „Egon Bondy je mrtev. Václav Havel žije... hned dvojí neštěstí pro nás, neslušné, hrdě neslušné lidi.“ Není to moc pietní, není to vůbec vhodné, ale cit si žádá svoje.

Možná tisíce lidí pocítilo, když se dozvědělo o smrti Egona Bondyho, to samé: bylo nám, jako kdyby zemřel někdo nám blízký. Není to přitom totéž jako truchlení po papeži nebo nějaké popové hvězdičce. Znali jsme ho ne jako „celebritu“ z plakátů či ze „společenských“ rubrik, znali jsme jej z jeho knih a někteří z nás se s ním mohli potkat i osobně. Ať tak anebo tak, byl z lidí, na které nejde mít pouze „názor“, z lidí, kteří buď nechají člověka zcela lhostejným, anebo si vynutí, aby k nim měl vztah – ať už jakýkoli a i když má-li tento vztah být skutečně hodnotným, musí se časem stát kritickým.

Nemá cenu opakovat to, co se o Bondym objevilo dokonce i v českém denním tisku – a stručné nekrology vyšly, neboť byl sice osobností nepohodlnou, ale přece jen též nepominutelnou. Mrtví lidé nežijí dál ve slovníkových heslech, žijí ve vztazích, které s nimi a s jejich dílem byly navázány. Nemá cenu oprašovat doslovy či literární historie, má smysl ohlédnout se za vlastním vztahem k mrtvému.

Není to trochu přídrzlé? Jistěže je. U hrobu mrtvého se sluší mlčet, myslet „na něj“ a ne „na sebe“. Je třeba potlačit sebe sama ve smuteční póze, promluvit uměřeným a pietním jazykem a navíc ve stylu „o mrtvých jen dobře“... Je zoufale přídrzlé a nevhodné, aby u sedmasedmdesátiletého mrtvého veřejně vzpomínal pětadvacetiletý mladíček na to, co s ním a s jeho dílem prožil, je asi trapné, aby si ještě dovolil čerstvě mrtvého kritizovat – jakým právem ostatně?

***

*Po tramvajích po Národním divadle i po mřížích hrobu
Václavova
budu s tebou psáti sprostá slova*

*Na své sprosté školní sešity
na Eiffelovku na uši cizích psů
budu psáti insinuace svého snu*

*Však nechci jako Eluard se dostat na nebesa
před takovou vyhlídkou mi srdce i poklopec klesá
vaše svoboda je pro mne ještě něco horšího než horror vacui
ať ji narudo či oranžovo lakují
já radši prstem kundy maluji*

*Až naše nápisy bude číst
kdo vstává denně v půl šesté do práce
jsem si jist že se dá nad zkázou světa do pláče
A až vyprázdním celou svou kloaku
přijde pravá epidemie šlaku*

*Bude mi pak – to musím již teď povědět
přisouzeno otcovství všech bezprizorných dětí*

*Ministerští mrchožrouti a sliz z magistrátu
zalkají nad osudem tohoto státu*

*jenž jasně zamířil už k zhoubě na cestu
nechá-li taková individua bez trestu*

*Demonstrace všech poctivě a námezdně pracujících
budou hájit svoje práva na ulicích
Internacionála všech dělnických a pokrokových stran
rozezvučí celý flašinet svých hran*

*za umírající zas buržoazní třídu
jež v mojí podobě tak nestvůrně se odcizila lidu*

*jenž přece nezná jinou možnost než se dřít
začež básníci mu pod nos vijí kvítí*

*Avšak všechno si to bude stejně rovno
Na Hradčanech přesto stojí psáno: Hovno*

*Hovno vládá hovno demokracie a hovno svoboda
hovno skvělá hospodářská prosperita národa
hovno mír a hovno práce
hovno sranda bez legrace
hovno krása hovno umění
hovno peníze bez reformy či s ní
hovno láska hovno rodina
hovno domovy jimž kouká hypotéka z komína
hovno na ulici
hovno v tramvaji*

hovno na nebi
 i v pekle skryté potaji
 hovno v hlavě
 v srdci
 v kalhotách
 hovno na košili
 na přirození
 i na botách
 hovno v knihách
 hovno v spořitelně
 hovno mražené
 i špikované jemně
 hovno bez hlavy
 i korunované
 hovno smrdící
 i brilantinou mazané
 hovno Marx a hovno papež hovno revoluce
 hovno vaše víra hovno vaše pracovitě ruce
 hovno naděje dokonce všech hoven meta
 hovno vlast a hovno vývoj světa
 hovno budoucnost vás čeká hovno z pokroku
 hovno kde domov můj
 a hovno ty armádo otroků
 s hovnem z hovna jste se narodili
 v hovnu žijete až jste se uhonili
 pro hovno děláte
 v hovnech milujete
 od hovna k hovnu se váš život plete
 hovno zbožnili jste
 už jen ono je vaše víra
 hovno to jediné co ve vašem světě neumírá
 jen když máme Hovno
 aspoň Hovínko
 máme aspoň čmoud
 když ne už k zatopení polínko
 naše drahé Hovno! Pozlat' nám ho pánbůh
 to je vše z vědomí že smrt nedává na dluh
 ale protože vy všichni nemáte čím platit
 koukáte se aspoň v hovnech ztratit

A vše co máte je cenné
 jak to hovno uvozhřené

Egon Bondy: Pražský život

Vlastně nevím, který text jsem od Egon Bondyho četl jako první. Přesně ale vím, jak dokázal zapůsobit: byl to text otfásající a zvěstující. Byl jedním z kamínek, který otfásl politickými frázemi, které náctileté děcko listopadové revoluce naposlouchalo v telce a přečetlo v novinách. Upozornil, že svět, ve kterém žijeme my na povrchu, je podivný a že zdaleka není jediným nutným světem – že pod ním jsou ještě jiné světy, světy opravdovější a upřímnější.

Patřil jsem k těm, kteří přečetli Bondyho v pravý čas na to, aby jim vstípl opravdu anarchistický přístup ke všem mocím a establišmentům na světě. Když mi bylo sedm, viděl jsem očima užaslého dítěte listopadovou revoluci – a dost dlouho jsem ji v dětských letech vnímal nikoli jako potvrzení, že změna je možná, ale v duchu dobové propagandy jako návrat na jedinou správnou cestu. Bondy měl pro mě v těch telecích letech autoritu coby člověk, který nebyl podezřelý jako

„komunista“, člověk, který by si zadal s minulým režimem. Naopak, představoval radikální odpor proti němu – a přesto se nesmířil ani s novými poměry. To vyvolávalo otázky – a ty otázky směřovaly správným směrem.

Vedle toho Bondy představoval pokračování té nejzajímavější – pro mě tehdy snad jediné zajímavé tradice moderní literatury. Tedy tradice estetických buřičů, tradice romantismu a „temného romantismu“, tradice literární avantgardy, poetismu a surrealismu. Stačil osobně poznat Závíše Kalandru (popraveného pro „trockismus“ 1950) a Karla Teiga (který zemřel v očekávání procesu 1951) a představoval tedy osobně spojenci s prvorepublikovým surrealismem a kritickou levičí.

Právě kulturní orientace na avantgardní kulturu a na surrealismus je možná hlavní zdrojem odpovědi na otázku, jak to, že Bondy prohlédl stalinismus už v roce 1948, a ne až v roce 1956 či dokonce 1968 jako všichni ti Kohoutové, Kunderové, Vaculíkové a podobná původně stalinistická a posléze demokratická spisovatelská elita, již Bondy už navždy držel v hlubokém pohrdání (v čemž mu můžeme dát plně zapravdu, ač se nám některé počiny zmiňovaných autorů mohou zamlouvat literárně). Mladý stoupenec Andrého Bretona a osvobozené poetické představivosti spojené s myšlenkou, že v osvobozené společnosti „bude poezii dělat každý“ (slovy předchůdce surrealistů Lautrémonta), se sotva mohl smířit s „rozjásaným hřbitovem“ (slovy Jiřího Koláře). Těžko mohl přijmout socialisticko-realistický kýč, který se měl stát nejen jediným přípustným uměním, ale také životem každého člověka. A tak není divu, že už 25. února 1948 údajně odcházel z demonstrace KSČ se slovy „všechno je v prdeli“ a že dobu, kterou pozdější demokraté strávili opěváváním Stalina a spol., prožil v podzemí.

Nesmířitelnost avantgardního umění, která vede v jiných podmínkách nezřídka k nesnášenlivosti a sektářství (vzpomeňme ostatně právě Bretonovy pařížské surrealisty) se zde osvědčila jako pevný základ pro odmítnutí manipulujícího systému, jako estetický kompas spolehlivě ukazující na kýčovitost umění kýčovitost života a politiky. Surrealismus ovšem ke kritice doby pochopitelně nestačil. Bondy na něj a širší „temně romantickou“ tradici v nových podmínkách především osobitě navázal. Už žádná salónní estetika rozervanosti, ale skutečné žití na okraji a ve sporu nejen s celou společností, ale i se sebou samým, s vlastní psychikou. Už žádné „strašení měšťáka“ zaobalené do rafinovaných estetických prostředků a spojené s pokukováním po publiku a jeho peněženkách, ale totální ignorace publika, naprosté vyloučení veřejnosti, úplné oproštění od všech ohledů na nějakého čtenáře, namísto toho vydávání pro konzervační účely ve čtyřech kusech v „edici Půlnoc“. Ano, v padesátých letech se patrně jednalo o nutnost. Zároveň to ale bylo ohromné osvobození této linie poezie, její ohromné zplebejšnění. Kdo by si do té doby z českých básníků dovolil být tak moc vulgární – a kdo by z toho přitom dokázal vysochat takové dílo?

Avšak Bondyho obrat proti režimu nebyl jen estetický – byl i sociální a politický. Už v padesátých letech vytvářel alternativní společenstvo lidí na okraji společnosti, pro další podobná společenstva se stal v sedmdesátých letech *guru*. Dodejme, že tato role byla poněkud problematická – při všem respektu k Bondyho rozhledu a intelektu se anarchistům a anarchistkám sotva může nepřičítat až nábožné vzhlížení

mnoha jeho fanoušků k němu jako k *idolu*, právě tak jako mýtus, který si sám Bondy pěstoval. Jeden z Bondyho žáků, spisovatel Jáchym Topol, popsal svůj údiv, když viděl, jak se jeho náctiletí žáci orientují na Bondyho přesně stejným způsobem jako jeho vlastní generace v *teenage* věku (pro pobavení můžeme dodat, že k této generaci patřil i dnešní „pan radar“ Saša Vondra). A měl pravdu, že je cosi nezdravého na autorovi, který se programově zaměřuje především na mládež a lze ho číst především ve věku, kdy má člověk jasně odlišené dobro a zlo a ne vždy má cit pro relativitu řady problémů a pojmů a naopak mu sedí autorovo přehánění. Bujení Bondyho mýtu umožňoval i pseudonym (přijaty na počátku padesátých let na protest proti antisemitismu) který umožňoval hraní s identitami a jejich odlišování a rovněž i jistý odstup Bondyho od vlastního díla, jaký se projevil i v jeho posledním rozhovoru: „*Nepřikládám té práci, kterou jsem dělal během života, žádný význam. Na co? Proč? Co s tím? To mě nezajímá. Někdo to takto dělat musel, tak jsem to dělal já. To muselo být udělané, tak co!*“

Bondy rovněž značnou měrou přispěl k rozvoji alternativní radikální politiky. V několika svých politických rukopisech měl celou řadu inspirativních postřehů, z nichž jasně plyne, že ač zůstal marxistou, přestal být ortodoxní a našel řadu inspirací i v utopickém socialismu či anarchismu anebo rovněž ve východní filozofii. *Neuspořádaná samomluva* už vyšla, rozsáhlejší *Pracovní analýza* na publikaci čeká – ač je mnohem spornější a ještě více poznamenaná maoistickými iluzemi autora, z druhé strany nabízí mnoho pozoruhodných úvah. Anarchisté by měli zvláště pozorně číst tu, která se zabývá otázkou, proč dělnické hnutí vedlo k zbytnění státu v podobě různých diktatur – ačkoli totiž anarchisté i marxisté promítali do tohoto hnutí své naděje v osvobození člověka, toto hnutí si podle Bondyho ze své povahy vynucuje nikoli svobodnou individualitu, ale silnou kolektivitu, a hledá partnera, kterému může adresovat své požadavky, přičemž takovým partnerem se zpravidla stane stát.

Bondy se na konci šedesátých let zapojil do Názorového sdružení levice a propagoval radikální alternativu. V té době si rovněž dopisoval s kritickým filozofem a psychologem Erichem Frommem. Jeho angažovanost byla ovšem zasažena nadějami, které si spojoval s maoismem a kulturní revolucí, která, jak se později ukázalo, byla jen obzvláště krvavým projevem brutální diktatury (svých iluzí v tomto směru se Bondy, ač je musel korigovat, nikdy zcela nezbavil). Na konci osmdesátých let podpořil Nezávislé mírové sdružení, spolupodepsal i ustavující manifest Levé alternativy, politického uskupení, které chtělo na konci osmdesátých let zdvihnout program demokratického a samosprávného socialismu a kterého se účastnili i anarchisté. V devadesátých letech Bondy podporoval anarchisty, ekology, feministky, humanisty i KSČM. Ve všech vyjádřeních podpory ale nalezneme prapodivný osten – jako kdyby chtěl jejich původní pozice co nejvíc zradikalizovat, dovést až skoro *ad absurdum*. Jeden z příkladů tohoto přístupu naleznou čtenáři na závěr této přílohy.

* * *

Nejtajnější obavy se vyplnily.

Jednoho dne, kdy všichni lovci byli již týden pryč a s nimi i většina žen a povyrostelejších dětí, šaman, který se vyhříval na pařezu před stanem a usrkával poslední zbytky ostružinového vína, spatřil, jak do tábora vstupuje inspekce Tajné bezpečnosti.

Byli dva. (Šaman si trochu oddech, že to nebyla hned popravčí četa, ale vzápětí si uvědomil, že to nic na věci nemění, kdyby ho odsoudili, zavolali by si na popravu lovce, i kdyby byli kdovíjak daleko).

On byl docela statný chlapík, který by s dýkou stačil na pět takových bačkor, jako byl šaman, ona pěkná a zřejmě velmi horlivá mladice, asi z nějaké potentátské familie, která v životě nic nedělala. Šaman počítal, že na rozdíl od provázejícího ji zabijáka byla produktem nově zřízené Vysoké školy Tajné bezpečnosti, o jejíž existenci slyšel, ale ještě nikoho z ní neviděl. A tak bůhví proč dostal z ní ještě větší vítr než z jejího společníka.

Byli oděni tak, aby je hned každý poznal – do kůží omazaných černou barvou, s chlupy dovnitř, ještě byli opásáni žlutým střevem, za nímž měli zastrčené kostěné dýky.

Šaman chtěl honem uklidit do stanu měch s ostružinovou šťávou, ale uvědomil si, že je pozdě; i když se zdánlivě koukali jen po nebi a kolem sebe, nic už jejich zraku neušlo. Chvilí tedy dělal, že je nevidí on, ale když přišli doprostřed tábořiště, vstal, jako by byl dosud v hlubokém zamyšlení, a „uzřev je“, radostně jim vyšel vstříc, pokřikuje současně na Kukučku, jací že to k nám jdou hosti.

Šamanovo přivítání bylo vřelé a boдрé, agenti se chovali značně odměřeně. Kukučka dostal výprask předem, aby snesl z tábora to nejlepší, co tu ještě zbylo, hlavně pak aby u náčelníkových žen znovu naplnil měch, i kdyby mu kdovíjak bránily. Šaman zatím kecal, aby řeč nestála.

Při následujícím pohoštění, které bohužel nebylo valné, poznal šaman, že bude mít co činit hlavně s agentkou, protože její společník v podstatě jen mlčel, věci šamanské očividně neznal a byl asi jen na tu exekutivní práci. Šamanovi se ulevilo, když zjistil, že je to velký žrout muchomůrek, což vysvětlovalo taky jeho zblblost, a tak mu jich sušených nasypal plnou ošatku.

Při jídle nebylo slušné vést výsledch, ale nebylo možno zabránit, aby oběd jednou neskončil. A tak začal šaman radši sám, byť zdaleka.

„Jak slouží zdraví Velkému náčelníkovi, soudružko?“

„Jako vždy dobře.“

„A našemu Velkému šamanovi?“

„Tomu taky jako vždy dobře.“

„Nelze ani jinak pomyslet,“ řekl medově šaman, „vždyť je ochraňují všichni nejvyšší duchové. A co dím ochraňují, Velký šaman jim pevně vládne a oni nemohou ho neposlouchat.“

„To říkáš správně, soudruhu šamane,“ odpověděla s největší vážností tajná pracovnice, „není možné ani pomyslet, že by to bylo jinak. Jsou však někteří, jak víme, kteří si myslí, že o tom můžou myslet jinak.“

„V našem táboře nikdo takový být nemůže, protože by již

dávno neunikl mé kouzelné holi,“ odpověděl rychle šaman s výrazem nejhlubšího roztrpčení.

„Opravdu?“ řekl tajný pracovník s výrazem, který se šamanovi pranic nelíbil.

„Jak dodržíš příkázání, soudruhu šamane?“ zeptala se pracovnice dřív, než mohl něco kloudného říct. „Naprostě všechno!“ řekl okamžitě šaman s přesvědčením. „Denně třiatřicetkrát se klaním obrazu Velkého náčelníka a patnáct a půlkrát obrazu Velkého šamana ...“

„Kde je máš, soudruhu?“ zeptala se pracovnice.

Šaman se zhrzeně rozhlédl po stanu. Figurky, jimž se měl klanět, stávaly támhle v koutě pod šamanským bubínkem a šamanskou holi, ale teď tam neviděl nic než jakousi hromadu hadrů. Po velkých obětech před čtrnácti dny hodil šaman Kukučkovi krví pocákaný slavnostní oblek, aby ho i s ostatním šatstvem, jež přes zimu zamazal a potřhal, vypral a opravil – ale Kukučka, jak vidno, se na to vysral, naházal všechno na jednu hromadu, a to zrovna tam, kde stály portréty státníků, takže jim nebylo vidět ani hlavu.

„Já toho holomka jednou zabiju,“ pomyslel si šaman a rychle začal hadry a šatstvo odklízet.

„Přikrýváme je vždycky v tomhle počasí, aby nenastydly...“ breptal přitom, „letos jsme tu měli hodně chřipky.“

Figurky pod hromadou byly překoceny a namočené do bláta, jež tu dosud nevyschlo, tak je rychle oťrel rukávem a postavil na zdobený kamenný podstavec, na němž měly být.

„Aha,“ řekl pracovník, ale zřejmě jen aby něco řekl.

„Potom přináším denně oběť našim velkým předkům,“ pokračoval šaman sedaje si s rozklepanými koleny, „jednou týdně provádím velké kouzlo za zdar lovu a žehnám lovecké amulety, kontroluji, aby se nikdo neklaněl falešným bůžkům, dohlížím, aby těhotné ženské nenosily sukni naruby, jednou měsíčně se koupou a...“

„Tak dobře,“ přerušila ho pracovnice. „Tak si to rozdáme.“

Šaman se na ni podíval s dosud otevřenou hubou, co si to zase Tajná bezpečnost vymyslí, ale dívka si už rozvažovala sukni. Hodila ji do kouta a přes hlavu si přetáhla kazajku.

Sedla si na postel a prstem zakývala na šamana. Taky pracovník liknavě vstal – „je muchomůrkou přežranej jak králík,“ pomyslel si šaman – a spustil kalhoty na zem. Šaman se nerozhodně zvedl, nemaje dosud zcela jasno, a svlékl si sváteční kabát, který si na počest hostí oblékl, a přešlapoval tu v sukni. Pracovnice však důrazně zakývala prstem na Kukučku. Ten dřepěl vzadu ve stanu, a byl-li už předtím z návštěvy celý vyšinutý, byl teď totálně zblblý.

Šaman mu rozhodným posunkem nakázal, aby si taky sundal gatě.

„Ty zepředu – on zezadu,“ prohlásila pracovnice a ulehnuvši na bok, podepřela si hlavu pěsti.

Šaman svlékl sukni a přišoural se k posteli. Měl jít zezadu. Pracovnice se nadhodila a rukou si roztáhla hýždě.

Šaman divoce zakouel očima na Kukučku, aby sebou hodil. Chvilku si masíroval na dívčině zadnici přirození, a pak srdnatě vešel tam, kam mu bylo příkázáno. Kukučka však stál před postelí jako patník, a byt polykal a mlaskal, k ničemu se neodvažoval.

„No tak, soudruhu!“ vyzvala ho významně tajná pracovnice. „Soudruh šaman zezadu, ty, soudruhu, zepředu!“

Kukučka vlezl na postel. Pracovnice zdvihla nohu až do stropu a káravě se na něj koukala.

„Dělej, hovado!“ zasyčel šaman, jenž cítil, že buď se bude zaměstnávat dozorem nad Kukučkou, nebo obsluhou dámy, ale obojí najednou že nesplní. Takovouhle návštěvu Tajné bezpečnosti ještě nezažil.

Kukučka byl však očividně jako zmrzlý. „To zvíře! Určitě ho ještě dneska zabiju!“ pomyslel si šaman.

Pracovnice sundala nohu ze stropu a mrsknuvši sebou tak, že šaman div neporazil stan, chytila fámula za přirození.

„No tak, soudruhu, copak, copak?“ řekla přísně a zřejmě počítala, že rukou spraví, co nestačila příroda.

Šaman v zoufalství zavřel pevně oči a rozhodl se, že už nechá toho budižkničemu jeho osudu.

„Bude to stejně nejlepší řešení, když ho zabijou oni ...“ říkal si usilovně a ještě usilovněji pak pozoroval, že z toho rozčilení i jemu přestává všechno sloužit.

Vší silou se snažil na všechno zapomenout, soustředit se a pracovat se zaťatými zuby.

Slyšel, jak ta děvka něco mele, ale neposlouchal co.

Potom sebou zase mrskla a podle toho, jak začala přirážet, pochopil šaman, že Kukučka definitivně odpadl, byl ponechán svému osudu a zavržen. Rázem se mu ulevilo, a převrátiv svoji zaměstnavatelku na břicho, posadil se na ni pohodlně jako na soba a za chvíli – ani ne tak krátkou, ale ani ne potřebně dlouhou – učinil svým povinností zadost a zřejmě s pochvalou, neboť dívka vyrážela hrdelní zvuky, mlátila horní polovinou těla a pěknou chvíli vrtěla zadkem, ještě když slezl z postele.

„Toho soudruha rovnou vyhod, soudruhu,“ řekla potom, když si sedl. „Neviděla jsem takovou ubohost. Jak sis ho mohl vzít za pomocníka? Nebo snad dokonce za učedníka!!“

Šaman by jí byl rád řekl, že mu ho přidělili, ani se neptali, a že ho má stejně už dávno po krk – ale nevěděl, jestli si před Bezpečností může dovolit vyjádřit jakoukoli nespokojenost s poměry, a tak jen chudáka nakopl, až odletěl někam dozadu.

„Teďka ty zepředu a Jano zezadu!“ poručila však vzápětí pracovnice znova.

V šamanově duši začaly vyvstávat černé myšlenky. Bylo teprve po poledni.

Mladice si lehla na druhý bok a šaman musel přelézt, zatímco Jano, kterému zřejmě nikdy nic nebude činit potíže, začal z fleku, nasadiv ďábelské tempo.

Pracovnice měla opravdu krásné veliké kozy, jaké měl šaman rád. Děkoval za to svým ochranným duchům: jinak by si nebyl býval jist, že neskončí jako Kukučka. Taky se tentokrát protáhla jeho práce značně děle, zatímco Jano jel dvakrát bez vyndání. Pak jim ale mrcha přikázala, aby si to prohodili, a tak šaman o její kozy přišel, a mohl ji jedině tak tahat za copy a byl rád, že to vůbec dotáhl do konce.

Pracovnice už docela pěkně řvala, a když zůstala v posteli sama, mlátila sebou ještě jako dívka.

Šaman si sedl na stoličku ke zbytkům oběda a nalil si ostružinového vína. Lil se z něho pot a zasmušile uvažoval, zda nechytí průvan. Kromě revma v rameni mohl dostat ještě hexensús. Vzal svou sukni a otíral se jí a pak hledal sváteční kabát, aby si ho oblékl, ale byl někde zaházený

a zašlapaný na zemi. Konečně ho vytáhl zpod šatů svých návštěvníků.

„Tak jedeme dál,“ ozvala se do toho rázně pracovnice.

Šaman zbledl a ruce se mu roztrásky, že kabátem, jež právě zvedal, zametal smeti po podlaze.

„Já ubohý stařec – takovouhle smrt jsem si nezasloužil!“ projelo mu hlavou, ale zůstal sedět jako praštěný.

Naštěstí Jano, s očima obrácenými v sloup z muchomůrek, nevěděl, co jsou to potíže. A protože děvce už šlo jenom o to, aby to měla, začali bez šamana.

A zas nejmíň třikrát tu i tam. Uběhlo dobře půl hodiny a šaman začal trochu nabývat sebedůvěry, když konečně děvka řekla: „Dost!“ a Janka shodila. Zavrával na nejistých nohou, ale tu mu to došlo počtvrté a udělal to před šamana na stůl. Starý muž jen taktak ucukl s rohem, z něhož pil. „No, a je pokoj,“ řekl si.

Pracovnice ležela, Jano si sedl za stůl, nabral si plnou hubu muchomůrek, šaman si přepásal kabát a nohou honil na podlaze svou sukni a Kukučka v tmavém koutě smrkal do rukávu.

Vypadalo to, že už bude opravdu pokoj.

Za chvíli bude třeba poslat Kukučku žebrot o večeri.

„Jestlipak děláš také zakázané způsoby, soudruhu?“ spustila vtom najednou krasavice na posteli.

„Já?“ opáčil polekaně šaman. „Jak bych mohl - zakázané způsoby jsou zvrhlé, jak rozhodl Velký náčelník, a já...“

„Ale nepovídej, před námi nemusíš nic tajit, právě my jsme přece od toho, abychom kontrolovali, zda se zakázané způsoby neprovádějí, a proto musíme taky každému ukázat, jak se dělají, aby se vědělo, co je zakázané: To je přece jasný – ne?“

Šaman věděl, že co řekne Tajná bezpečnost, je samozřejmě jasný. Proto jen přikývl.

„A ty pochopitelně jako duchovní správce své osady to musíš umět taky, abys to mohl kontrolovat.“

Šaman opatrně přikývl.

„Tak pojď – Jano se může koukat, ale stejně se to nikdy nenaučí.“

Šaman se s tajným úsměškem podíval na pracovníka.

„A to je taky správný,“ dodala dívka, „jednou je strážce zákonů a šmytec. Ale šaman, to je něco jiného. To je intelektuál.“

„Prohnilěj,“ dodal pracovník, ale zřejmě ne tak na adresu přítomného, jako jen z automatismu naučeného slovního spojení. Usmíval se přítom nepřítomně na šamana a zažíval.

Důrazně na šamana pokývala a roztáhla nohy.

Nutno přiznat, že šaman zakázané způsoby znal a měl je ve veliké oblibě. Uvažoval, zda se to potvora o něm dozvěděla od nadřízených. Šel k ní na postel, a podsunuv jí pod zadek s tichým úšklebkem její vlastní do uzlu zmuchlanou uniformu, vrazil jí hlavu do klína.

Semenem pracovníka bylo ostré a smrduté a děvka ho ve stazích podbřišku vypouštěla ze sebe stále víc, ale šaman koneckonců nebyl žádný zajíc, užil si v životě už pětkrát víc než tahle mladice, a tak postupoval s klidem, metodicky a s pravým profesionálním zaujetím. Věděl, co umí, a tady byl on pánem

Účinky se projevíly takřka okamžitě. Šaman se v duchu sarkasticky usmíval a pracovnice přestávala být duchem na zemi. V polovičce sebou šaman střelbřitě hodil, obrátil se nad ní čelem vzad, vzal ji hlavu mezi kolena a vrazil jí úd do huby. Div ho nepřekousla, ale šaman se v mysli chechtal dál, nepřestával se svou prací a jenom po chvíli přehodil své staré, ale úctyhodné přirození mezi kozy, raduje se, že si konečně taky užije.

Pokud vrískala, nenechal ji. Teprve když se rozvalila bez hlesu jako mrtvá, přestal, neodpustiv si pořádně ji kousnout, hbitě zas přeskočil nazpět a sednuv si jí rozkročmo přes prsa, pohrál si na nich a mezi nimi s takovou chutí, že už dlouho žádnou ženskou neopustil tak opracovanou.

Spokojeně se uprdl, zařihal a slezl z postele na stůl.

„Tak,“ pronesl dutým hlasem pracovník se skelnými očima. „Teď jsi dělal zakázané způsoby a my jsme tě při tom chytily.“

Šaman byl rozjařen, a proto nebral jeho slova vážně a jen se zubil. Nalil si plný roh, a zatímco pil, osušoval si druhou rukou pot na hřbetě, aby nechytily hexenšus.

„Ty se nesměj,“ ozval se pracovník znova jako náměsíčný Golem. „Chytily jsme tě a šlus. Zavřeme tě, a když k tomu přidáme to ostatní, co na tebe víme, tak tě podřežeme.“

Šaman se na něj podíval.

„A sníme,“ dodal pracovník.

Šaman mlčel, pomalu odložil roh do dřevěného stojánu a začal si uvědomovat, že ten blb mluví vážně.

„To jste s tím tedy začali schválně?“ zeptal se zvolna.

„Ne. To jí jenom tak napadlo. Ale aspoň se nemusíme dál mordovat s nějakým tím vyslýcháním. V tom bys nás mohl všelijak převést, šamanskej.“

„To máš pravdu,“ odpověděl šaman.

Viděl, že se dnes potit nepřestane, ten hexenšus chytne, a napadlo ho, jestli by nebylo v takovém případě možná líp, kdyby ho podřezali.

„A takhle nepřevezeš.“

„To ne.“

„Sbal si pingl a půjdem.“

„Proč?“

„Poněvadž jsme tě měli tak jako tak sebrat a teďka jsme tě viděli.“

Šaman mlčel a pocítil tupý strach. Že ho podřežou, bylo koneckonců jedno. Ale celý život slyšel vyprávět o tom, co se s odsouzenými děje na Bezpečnosti ještě před tím, než je podřežou.

Kukučka v koutě klepal zubama, až to bylo slyšet. Šaman si to uvědomil, ale dokonce mu ho přišlo líto.

„Tak se pakuj.“

„Musíte počkat, až se vrátí náš náčelník,“ řekl šaman nepevným hlasem.

„Nemusíme.“

„Je to proti právu.“

„Co my děláme, není nikdy proti právu.“

„Jsem velký šaman – znají mne ve všech osadách našeho kmene – jsem...“

„Nejšeš nic.“

„Z ničeho mne nemůžete obvinít.“

„Ze všeho.“

Šaman se díval, jak ve vchodu u stanu zapadá slunce. Byly kolem něj kruhy.

Bude větrno. Nebylo by divu, kdyby přišla ještě i sněhová přeháňka. Nebo dokonce metelice. Je ještě příliš brzo na jaře, teprv pátý měsíc od slunovratu.

V noci rozhodně bude mrazík. Kukučka by měl donést dříví a kosti na noční oheň.

„Tak se zvedej!“

Šaman se pomalu zvedl a nepřítomným pohledem přešel kolem dokola vnitřek stanu. V koutě stály portréty státníků. V druhém byl celý jaksi do sebe zamotaný ten chudák. Na posteli ležela nahá ženská. Vchodem vcházelo již méně ostré světlo a venku byla obrovská mamutí lebka uprostřed tábořiště.

Nerohodně, nevěda, co by měl dělat, popošel pár kroků k bedně, v níž měl své šamanské obřadní kostýmy.

„Převléknu se,“ řekl úplně zbytečně.

„Ne!“ řekl pracovník, „kdoví, co bys ještě mohl provést. Vem si jen jídlo na cestu.“

Jídlo bylo v podstatě snědono. Kukučka musel pro večeři teprv jít. Není ale stejně jedno, půjde-li bez jídla? Cesta ovšem trvá tři dni...

Ženská se pomalu posadila na posteli, hlavu skloněnou na prsa jako ve velké únavě, a řekla:

„Nech ho.“

Šaman se na ni podíval s údivem.

Ženská ho však evidentně vůbec neviděla. Kopla bez síly Golema se skleněnýma očima a ukázala mu, aby jí dal napít.

„Nemáme takový rozkaz,“ řekla lhostejně.

„To přece nevdá.“

„Jistě že to nevdá, můžeme si ho přece dát kdykoli sami,“ odpověděla, „ale nejde o to, abychom ho zavřeli.“

Šaman stál dál a pozoroval ji.

Golem chtěl něco říct, ale ženská mu zaplácla hubu. Jako by v něm něco přeřala, dřep si zas s lokty o kolena, jako seděl dřív, a nacpal si hubu muchomůrek. Nadřícený orgán se ozval a Golemovou věcí už nebylo nic. Až dopříště může zas jen srát, žrát a spát a být familiární třeba i vůči státním zločincům.

„Sedni si, soudruhu šamane,“ řekla ženská a vytáhnuvši zpod zadku uniformu, přehodila si kazajku přes ramena, protože už bylo chladno.

„Jano to myslel dobře, ale zapomeň na to. My proti tobě nic nemáme. Věc je jenom v tom, že nějak nespolupracuješ.“

Egon Bondy: Šaman

Ještě nebylo vidět revoluci

která by proběhla za takového ticha jako ta poslední

týden se křičelo na Václaváku

a někteří dokonce čtrnáct dnů

Euforie vydržela tři neděle

protikomunistické štvaní mělo nejdelší život

vydrželo půl roku do voleb a má naději přežít

Nepředvídatelně nepatrná řada pisálků

napsala oslavné verše značně pokleslé kvality

vzniklo pár koláží „zesměšňujících a pranýřujících“

a série kresleného humoru

Ani jeden vtip se neobjevil mezi lidmi

unylí folkáči a vždy módní populární umělci zpívají

stále tytéž písně

a jen intelektuálové publikují své heroické vzpomínky

na 21. 8. 1968

a na utrpení kdy nemohli publikovat a museli mít

jeden čas i dělnické zaměstnání

a přitom dokázali nepřestat se scházet!

Nová generace se už orientovala strážlivě:

posledních 40 let neexistuje a před námi je jasná

a tvrdá budoucnost

nesouvisející s ničím

Bude – jak se tuší – krátká

Zanedlouho sebou začne házet

jako plechovka na kočičím ocasu

uvázaná k průseru světa rozděleného

na ty co vyhravše nevyhráli a nyní mocí mermo hledají

kam uteklo vítězství

a ty kteří si to odnesou nakonec za všechny

a to jsou vždy chudí celého světa

A když se nebudou chtít dát

budou trable

i u nás za pecí

Egon Bondy: Dvě léta

Když jsem se ve čtrnácti jako „začínající anarchista“ dostal mezi podobně smýšlející, dal mi kamarád i Bondyho adresu v Bratislavě. Nenašel jsem odvahu mu napsat – na rozdíl od mnohých jiných, které jsem pak potkával. Bondy byl otevřený a odpovídal na dopisy, „kazit mládež“ zjevně pokládal za jeden z hlavních úkolů filozofa, a toho levičáckého zvláště. Potkal jsem řadu lidí, kteří měli s Bondym tu či onu výměnu názorů, to či ono setkání – a jeho vliv byl znát.

Což neznamená, že by mu nebylo často souzeno mluvit do dubu. Mnozí jeho androšští souputníci z celkem pochopitelných důvodů patřili k těm, kdo se rozhodli vrátit své ponižování pohrobkům minulého režimu v režimu novém. Jistě s těmi nejlepšími úmysly – nepřipustit už opakování takové Golgoty ducha, jakou minulý režim byl, potrestat viníky a ochránit budoucí možné oběti. Jak věděl už Dante, cesta do pekel bývá dlážděna dobrými úmysly. V dnešní době je cestou k opakování těch nejhorších prvků minulého režimu (omezování svobod, vynucování konformismu, ideologizace pohledu na minulost) právě antikomunismus. Egon Bondy to moc dobře věděl. Ví to jeho básnický žák Petr Placák, iniciátor petice *S komunisty se nemluví?* Vědí to Plastici, kteří měli na prvního máje hrát na akci *První máj bez komunistů?* Jako kdyby se tak sympatická podzemní a podvratná hudební skupina proměnila v kutálku Moci... Jestlipak hráli i písně s texty

Egona Bondyho, který se sám označil jako „marxist levý“ a věděl, že „marxista se nemůže stát antikomunistou“?

Dodejme ale, že Bondyho postoj k minulému režimu nebyl neproblematický. Jestliže vůči němu pociťoval estetické i existenciální zhnusení, jestliže pro něj byl tento režim nepřijatelný a někdy jej označoval i za fašismus, který se nemůže reformovat, jestliže dokázal ideologickou kulturu tohoto režimu skvěle parodovat, nalezneme u něj i dvě podstatná *ale*. To první by asi všichni anarchisté podepsali, ostatně je lze výstižně shrnout s poukazem na heslo, které razila skupina kolem časopisu *Freedom* ve čtyřicátých letech minulého století: *Neither East, Nor West* (Ani východ, ani západ). Jinými slovy: odmítnutí státního „socialismu“ východních režimů neznamena v žádném případě přijetí západního soukromého kapitalismu. Za to ve svém druhém *ale* se Bondy od anarchistů odlišuje – zatímco pro ně byla ruská revoluce zradou původních ideálů už takřka od počátku, Bondy sice viděl problematičnost bolševické strany a jejího centralistického ducha, viděl otrěsnost „reálného socialismu“ v SSSR – ale z druhé strany je autorem mnoha vyjádření, v nichž označoval přesto přese všechno onen aspoň nějaký východní socialismus za předzvěst přece jen pokrokovějšího uspořádání než západní kapitalismus. Marxistická tradice mu k tomu dala zajímavý metaforický prostředek: krutosti a omezenost bolševismu jsou něčím na způsob krutostí a omezenosti „barbarů“ raného středověku, kteří zničili upadající antickou kulturu a nahradili ji zdánlivě nižší – ve skutečnosti ovšem na rozdíl od uhnívající antiky a úpadkové Byzance představovali pokrokovou vývojovou tendenci... Toto přesvědčení mohlo být i u zdroje Bondyho překvapivě podpory „komunistické“ strany ve volbách 1992 a později (jednalo se ovšem rovněž o snahu podpořit jedinou reálnou opozici). Ale pro lidi, kteří brali vážně Bondyho vlastní texty o nehumánnosti „reálného socialismu“, mohl být minulý režim stěžejně něčím víc než jen brutalizovanou variací na kapitalistické téma.

Čímž se dostáváme k tomu, o čem se autor těchto řádek dozvídal až postupně a co je nyní přemýšláno všude, tu s rozpaky, tu se zadostiučiněním – k Bondyho spolupráci s tajnou policií. Všeobecně se vědělo, že Bondy je nespolehlivý, o jeho spolupráci však ne. Ta byla zklamáním pro Bondyho souputníky, jako např. Petra Uhla, který mu po roce 1989 pohrozil, že v případě jeho dalších politických aktivit fakta o této spolupráci zveřejní. I to byl patrně důvod Bondyho stažení se z aktivní činnosti v Levé alternativě a pak k jeho obratu směrem ke stalinistické levici.

Četba Bondyho estébáckého spisu je skutečně znechucující. Bondy se ke spolupráci dostal na přelomu padesátých a šedesátých let a mimo jiné udával své spolužáky. Později mnohdy řekl tajné policii vše, co potřebovala vědět, i když mnohé jiné informace naopak kryl. Těžko říct, co jej ke spolupráci vedlo – skutečně znechucení pravičáckými názory spolužáků, jak uvedl v jedné těžko přijatelné obhajobě své spolupráce? Báł se? Nebo chtěl prostě poznat i stranu moci, lákala jej atmosféra špionážního dobrodružství? Chtěl předělat estébácké důstojníky na maoisty, jak později říkal? Dokázali s ním estébáci rafinovaně manipulovat a využít jeho nerovnovážnou psychiku, jak napovídají mnohá místa spisu? Těžko říct – Bondyho spis každopádně dodává svědectví,

že se státem a jeho tajnými službami nelze spolupracovat bez újmy na sobě samém a na lidech ve svém okolí, že si nelze představovat, že vyspělé aparáty technokratické manipulace člověkem lze „obehrát“ a nezadat si přítom s nimi.

Bondyho spis přitom obsahuje i zajímavé kuriozity jako třeba, že Bondy řekl o svých básních, že jejich obsah „neodpovídá jeho normálnímu smýšlení. Jsou plodem automatického bezmyšlenkového psaní za účelem psychického uvolnění, aby mohl usnout“. Každý, kdo někdy psal básně, každý, kdo ví, co je to automatické psaní a každý, kdo četl Bondyho, ví, že se jedná o naprostý nesmysl, že konstruování takového díla nemohlo být „bezmyšlenkové“.

Bud' jak bud', Bondyho spis můžeme těžko hodnotit – i proto, že podobný typ pramenů je nespolehlivý, jeho autoři mohli velmi snadno manipulovat stěžejně kontrolovanými informacemi, aby získali pochvalu nadřizených. Navíc jsme v dané době nežili a většina z nás nestála před podobnými dilematy. Jedno je jisté – relativní míru svobody, kterou si Bondy pro sebe touto věru nenásledováníhodnou kolaborací s poměry vyzískal, využil vrchovatou měrou k vytvoření díla, které tyto poměry přesáhlo. Svou spoluprací zřejmě bolestně reflektoval – o tom nesvědčí někdy až trapně odpovědi novinářům na toto téma z posledních let života, ale mnohem spíše některé pasáže v jeho dílech, třeba dilema titulní postavy v knize *Saman*. Žádné „seděl jsem s děvkou v hotelu, ale na pokoj jsem s ní nešel“...

Jiná věc je, že daná spolupráce s tajnou policií přispěla nejen k Bondyho vyřazení z dobové aktuální politiky, ale také k diskreditaci jeho kritiky Charty 77. Z ní se udělalo nadhistorické Dobro, pochybný outsider Bondy zůstal pochybným outsiderem i v novém režimu. Nedávno jsem viděl v budově Filozofické fakulty Univerzity Karlovy výstavu k výročí Charty 77, která ze všeho nejvíce připomínala staré dobré výstavy „z historie dělnického hnutí“ z arzenálu propagandy minulého režimu. V doprovodném textu byli do kontrastu postaveni dva lidé, kteří zapřeli svůj podpis pod Chartu 77: kladný hrdina exministr Drtina, který nechtěl zveřejnit svůj podpis, aby nediskreditoval Chartu 77 coby buržoazní politik (což je, nutno připustit, chvályhodná míra sebereflexe a studu) a záporný hrdina Bondy, který svůj podpis zapřel jako Petr Krista. Odhlédneme-li ale od výtek z údajné osobní nestatečnosti (zde platí ono biblické kdos bez viny, hoď kamenem), nebyly Bondyho kritiky Charty 77 zcela namístě, neprokázala se být „stínovým establishmentem“? A mimochodem – není kritický návrat k jejímu odkazu inspirovaný třeba právě Bondym mnohem adekvátnější odpověď na její odkaz než svazácké výstavy o hrdinných chartistech?

* * *

„Jenže i v případě, že bude znemožněna reprodukce kapitalismu, ba dokonce zejména v tom případě, musíme být připraveni na to, že řešení nebude ani samospráva, tím méně osvobození od práce, ale nějaká velmi autoritativní forma vlády. Protože skutečně jen ta zaručí plánovitě přerozdělení světového bohatství, aspoň základní ekonomické a sociální vyrovnání pro všechny lidi na celém světě, humánní řešení demografického problému atd. atd. Je mi zcela jasné,

že tyto problémy řešeny a vyřešeny být musejí, a je mi zcela jasné, že ti, co jsou dnes dehumanizováni bídou, to sami nesvedou, takže z toho plyne závěr zřetelný, ale trpký. Nemuselo k tomu dojít, kdyby se nebyl býval již v začátcích zadusil zárodek budoucnosti, který přinesl rok 1917. Ne, nemuselo k tomu dojít — leč došlo k tomu a na nás je, abychom se řídili pořekadlem, že chybami se člověk učí.

Jenže —“ zvedl jsem ruku, abych ji zarazil — „jestliže tohle vím a nic proti tomu nemohu namítnout, nemohu současně neodmítnout i to všechno předem jako něco, proti čemu bude třeba opět znova revoltovat a bojovat.

Zbavit se kapitalismu, znemožnit jeho obnovení, je pro záchranu lidstva bezprostřední úkol. Ale zápolení o osvobození člověka a skutečnou svobodu začne teprve potom. To, k čemu dojde po odstranění kapitalismu — jestliže by se nám to vůbec podařilo —, bude velmi nepříjemné období. Zejména pro nás, kteří jsme vyrostli v tzv. západní tradici. Bude trvat staletí, než se vůbec opět zmůžou lidi k něčemu jako uvědomělý odpor. Po tato staletí, kdybych měl být celou tu dobu živ, bych nepřestal revoltovat dál.“

„Permanentní revoluce —“

Opět jsem zvedl agresivně ruku:

„Nepočítejte, že v podmínkách po odstranění kapitalismu se vám podaří udržet nepřetržitou revoluci. Drtivá většina lidí je, jak Jste sama řekla, v takové bídě, že budou tleskat každému sebemenšímu zlepšení jejich životní úrovně. Budou lehce s to stát se fanatickými stoupenci despotismu. Budou k tomu zcela určitě velmi brzo i manipulováni. Ti, co budou vést plánovitou přeměnu společnosti, budou kvalifikováni a budou vědět, že prosazují věci všeobecně správné, ale potřebují k tomu klid a souhlas. Známými metodami revoluční propagandy si ho nejprv získají, pak ho uměle budou živit a vzápětí vnucovat. Z původní benevolence vznikne znásilňování lidí. Původně osvobození budou sice nezměrně lépe ekonomicky zajištěni, ale též velmi pevně spoutáni. Proto zdůrazňuji ten význam udržovat co nejvíce podmínky chaosu. V něm se vytváří prostor pro spontánní experiment a zkušenost. Chaos ovšem je něco, co každý, kdo chce něco řídit, i pod pretencí, že to řídí k lepšímu, vidí rád ze všeho nejméně a bude vůči jeho nositelům vystupovat brutálně.

Nelze generalizovat jeden případ, ale víte, už jsem o hodně starší, a hodně jsem se naučil z dějin zlikvidovaného Sovětského svazu i snad ještě dramatičtější zrazené čínské kulturní revoluce. Nejsem, drahá kolegyně, žádný pesimista, ani ontologicky a tedy ani historicky. Ale jsem nucen počítat s tím, s čím bohužel klasický marxismus naprosto nechtěl počítat, že člověk není tvor racionální. Je ovšem schopný učít se. Ale pokud si nespálí pořádně prsty, tak se nepoučí. Víte, že dnes v Číně vzniklo tajné lidové náboženství Mao C-tunga, v němž Mao po smrti na nebesích řídí ohromný průmyslový komplex s rovným odměňováním a sociálním zabezpečením atd.? Vláda to pronásleduje, ale lidi si, jak vidět, velmi velmi rychle uvědomili, co mají dnes za vládu. Díky bohu aspoň za to. A tak nějak asi to může někdy později vypadat všeobecně. Légrace, že ano?“

Neodpovídala, ale viděl jsem, že si o mně myslí, že jsem přece jen pošuk.

„Chcete-li, kolegyně, dejte mne do škatulky k anarchistům. Nic proti tomu nemám. A s anarchisty vy koneckonců jistě ve spolupráci počítáte.“

Jaksi se jí vnitřně ulevilo.

„Dobře —“ řekla. „Nerozumím sice dobře vaši argumentaci, domnívám se, že bezprostřední osvobození lidstva se dá uskutečnit, ale hlavní je, že první krok je nám oběma jasný. Bez odstranění kapitalismu se nedá mluvit o ničem. Skoro úplně už zničil celou planetu, zplodil pomalu sedm miliard zbídačelých a je připraven zničit fyzicky i je. Naše informace nás alarmují. Samozřejmě že spolupracujeme s anarchisty, ale jejich prostředky se nám zdají neúčinné. Vám snad ano?“

„Ani mně ne — a proto jsem se za anarchistu taky nedeklaroval.“

Egon Bondy: Týden v tichém městě

Když v roce 1997 vyšel *Cybercomics*, představoval pro nás mladé zjevení. O globalizaci už jsme něco četli, Bondy ji ale pojmenoval rázně – román o dvou nadnárodních firmách, které zmarginalizují ve své konkurenci většinu obyvatel planety a nakonec dojdou k závěru, že většinu lidí nepotřebují, a nechají je proto vyhubit, se dal číst jako skvělé, mobilizační memento – zejména vzhledem k tomu, že Bondy byl schopen mistrně zachytit i existenciální rovinnu člověka. O rok později se mnozí čtenáři a čtenářky *Cybercomicsu* setkali na Global street party a byli jsme tehdy rebely se zatraceně dobrou příčinou. O další dva roky později jsme se setkali na protestech proti Mezinárodnímu měnovému fondu.

Co unese umělecké dílo, je ne vždy nosné pro politickou teorii a analýzu. Bondy až příliš často hovořil přepjatě o globalizaci jako o spiknutí, ne jako o do značné míry logickém vývoji systému a jeho struktur. Proti tomuto spiknutí mobilizoval všechny možné i nemožné prostředky – až po teror a diktaturu. Nebyl ale koherentní, což se až příliš projevuje v jeho knize *O globalizaci*. Sledování jedné cesty, již navrhuje v jedné části knihy, by se v praxi nutně střetlo se sledováním druhé navrhované v jiné části – zatímco na jednom místě doporučuje brát liberály za slovo a žádat práva, jinde infiltrovat nadnárodní firmy a ještě jinde nemilosrdný boj. Velká očekávání, která Bondy svým předchozím dílem vyvolal, nedokázala jeho poslední knížka naplnit, a spíš připomíná slova mexických zapatistů o intelektuálech, kteří se cítí být povoláni radit sociálním hnutím, aniž by byli alespoň sami vnitřně soudržní – jenže co pro intelektuála znamená pouze slova v diskuzi, hře či exhibici, je pro sociální hnutí otázka přežití. Právě na tuto námitku jsem musel myslet i tehdy, když jsem s Egonem Bondym jednou v životě mluvil a nahrával rozhovor, který uzavírá tuto přílohu.

Egon Bondy nám zanechal ohromné a různorodé dílo. Zanechal po sobě rovněž mnoho „sirotků“ – lidí, pro něž komunikace s jeho myšlením znamenala zasvěcení do jiného světa, než je ten, který nám je předkládán jako danost a zároveň nejlepší možnost. •

Setkání s „idolem“

Vzpomínka na okraj rozhovoru s Egonem Bondym

Ondřej Slačálek

Na mnoho lidí měl Egon Bondy formující myšlenkový vliv. Mnohé ovlivnilo setkání s tímto „guru undergroundu“. Autor následujících řádků se s Bondym setkal také – až poté, co od něj přečetl stovky nebo možná tisíce stran textu. Setkání bylo spíše než čím jiným ozdravným šokem...

Byl podzim 2004. Malý bělovlasý a bělovousý muž v modrém kabátu šel na chodbě staroslavné Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Bylo věci chvílky se s ním představit, vnutit mu několik kusů *A-kontra* a domluvit si s ním na zítřek rozhovor. Ten se odehrál v malé kavárně Divadla v Celetné a vlastně ani nešlo o rozhovor, spíš o přednášku, občas přerušovanou pokusy o nesouhlas. Bondy kouřil a očividně ho moc nebavilo odpovídat na námítky mladšího a méně chápacího tazatele. Mně zas poměrně brzy začaly deptat nejen některé Bondyho názory, ale i argumenty, kterými je podkládal.

Viděl jsem před sebou autora ohromného básnického, filozofického i politického díla, jak oslavuje „rudého Felixe“, tedy zakladatele bolševického tajné policie Čeky Felixe Džerdžinského (celkem nepodstatné bylo, že uvedl chybnou chronologii a udělal tohoto svého heroje mrtvým už k roku 1921, ač zemřel až roku 1926).

Viděl jsem před sebou politického myslitele, který stále dokázal obhajovat jedny z nejotřesnějších zločinů 20. století, k nimž došlo během takzvané „kulturní revoluce“, nebo je přinejmenším bagatelizovat jako „rekreaci“. Ano, zločiny Pinocheta a řady dalších diktátorů z Latinské Ameriky jsou rovněž otřesné, sotva ale mohou sloužit ke snížení zločinů maoismu v Číně.

Viděl jsem člověka, který namísto chladné analýzy struktur a trendů, která je oceněníhodná na marxistické tradici, k níž se hlásí, vykládá sotva uvěřitelné teorie o globalizaci coby „programu“ a spiknutí, které má nahradit lidi jejich klony.

A především jsem viděl tři rady, které dával. Ta první z nich, absence jakýchkoli struktur pro hnutí, by byla nejméně nebezpečná. Bondy měl naprostou pravdu, že po zkušenostech z minulého století je třeba si dávat na jakékoli organizační struktury pozor. Řešením ale i tak dle mého názoru není odmítnutí struktur a chaos, v němž na sebe pak snadno strhne moc nějaká dobře organizovaná menšina, ale struktura vyrostlá zdola, organizační forma, která se nebude cpát do všech oblastí života a dá prostor spontaneitě, zároveň ale umožní samosprávné utváření světa kolem nás za účasti všech.

Druhá dvě řešení, diktatura a teror, jsou již zcela nepřijatelná. Obojího si dvacáté století užilo měrou vrchovatou, obojí nevedlo naprosto nikam. Obojí je nejen politicky, ale i hluboce lidsky nepřijatelné. Spojovat se s terorem a diktaturou a dávat našim nepřítelům možnost zaštitit se hesly o „svobodě“, byť se bude jednat o svobodu

polovičatou, jedinou, jakou dokážou zajistit, je i politická chyba.

Asi v polovině rozhovoru selhal diktafon, a tak jsem jeho zbytek zrekonstruoval podle rukou psaných poznámek a po paměti. S Bondym jsem pak ještě chvíli diskutoval a snažil se jej přimět, aby alespoň naslouchal názoru, podle něž globalizace kapitalismu poskytuje nové možnosti boje a společenské změny, která právě proto, že může být celosvětová, nemusí ani zdaleka vést k diktatuře. O to více mě potěšilo přečíst si v posledním rozhovoru s Bondym v *Právu* mimo jiné tato slova: „*Nedalo se ani čekat, že globalizace, která se nám původně jevila jenom jako restaurování kapitalismu v jeho nejodpornějších projevech, najednou vytvoří podmínky, v nichž je možno – pro nejmladší generaci už to začíná platit – objevovat předpoklady pro nový konstruktivní postoj, který pochopitelně nenavazuje na levicovou orientaci tak, jak byla typická a jak byla i teoreticky formulována v podstatě od počátku 19. století až do sedmdesátých let 20. století. Historické období tohoto určitého typu vědomí, určitého typu přístupu k nazírání společenské a celosvětové problematiky je uzavřeno a nám se najednou otevírá situace, která, jakkoli nám ze začátku připadala jenom jako debakl, vyjevuje možnosti nových konstrukčních začátků.*“

Rozhovor jsem přepsal a zaslal Bondymu k autorizaci. Řekl mi, že až na drobnosti je přepis správný, ale že mi publikaci textu zakazuje. Nevezme si prý na svědomí, aby nás kvůli němu zavřeli. Nevěděl jsem tehdy, a nevím vlastně ani dnes, zda Bondy skutečně myslel vážně takto absurdní důvod, nebo zda se lekl vlastních slov. Řekl mi nicméně, abychom rozhovor diskutovali interně. Upřímně řečeno, uložil jsem ho s lehkým srdcem k ledu a dál si užíval Bondyho básníka a romanopisce (a nejnověji, po vydání jeho her, i jako skvělého dramatika), v některých případech i Bondyho jasnozřivého politického autora, s vědomím jeho limitů...

Nyní Bondy zemřel a rozhovor se mi v myšlenkách vrátil jako tížící kámen. Dlouho jsme v redakci diskutovali, zda nyní můžeme porušit jeho vůli, když byla zdůvodněna argumentem, který je očividně absurdní. Nakonec jsme došli k závěru, že koneckonců rozhovor obsahuje i mnoho inspirativního, že i ty části, s nimiž hluboce nesouhlasíme, podněcují k přemýšlení a že intelektuál má zodpovědnost za všechna svá slova. I za ta, která by se podle něj měla diskutovat „interně“.

Bondy pro nás zůstal velkým autorem – a rozhovor s ním potvrzením punkového hesla „no idols“.

V boji proti kapitalismu nelze být pokryteckými humanisty

Rozhovor s Egonem Bondym z podzimu 2004

Ondřej Sláčálek

Vznik rozhovoru je popsán v článku na předchozí straně, který obsahuje i kritiku Bondyho názorů, z velké části pro redakci *A-kontra* naprosto nepřijatelných, byť mnohdy podnětných. Zde lze jen stručně říct, že zatímco první část textu je přepisem rozhovoru (upravovaným jen zcela minimálně), druhá část, oddělená poznámkou, je rekonstrukcí toho, jak rozhovor pokračoval po selhání diktafonu.

O násilí a kulturní různosti

Tak, začínám hned zvostra. Není možný provést nikdy, ani dnes, společenskou revoluci bez použití násilí. To se nikdy v dějinách nestalo a nestane. Za těchto okolností si musíme uvědomit mnoho věcí. Zaprvé: ti kteří by se nějak vykrucovali, že násilí není košer, tak se velice mýlí, protože všichni vládnuoci v celých dějinách uplatňují vůči nám jen a jedině to nejsurovější, nejbrutálnější násilí. A to stále rafinovaněji. V současné době tato rafinovanost dostoupila zatím vrcholu, protože oni už nejenom mordují, kde můžou, nebo hubí lidi nemocemi nebo něčím podobným, ale díky tomu, že mají v rukou potřebnou technologii, ničí lidi tím, co bych nazval menticida – zabíjením myšlení, zabíjením mozků, tím, že jim poskytují tu nejvulgárnější a nejhnusnější zábavu čtyřiaadvacet hodin denně, ve všech možných podobách, čímž pochopitelně lidi odvádějí od možnosti samostatně se zamyslet a hlavně určují to, co si myslet mají. Nejstrašnější zbraň ale v tomto případě není pouhá lež, protože tu nakonec člověk prokoukne, ale zamlčování. Když o něčem vůbec nevíte, no tak o tom nepřemýšlíte.

Já jsem to viděl v Jugoslávii, když jsem tam jel, v době, kdy tam zaváděli demokracii a svobodu bombardováním, byl jsem tehdy asi jedinej soukromej turista v Jugoslávii, a tehdy mě mí nejlepší přátelé zapřísahali, abych tam nejel, protože tam příjdu o život – ne tím bombardováním, ale že lidi jsou tam tak zdivočelí, že tam prostě nepřežiju. Mimo to tam není co jíst, není tam co kouřit a já nevím co... no prostě když tam pojedu, tak zemřu hladu. No, já jsem tam neměl jediný kontakt, jedinou adresu, no tak jsem tam jel prostě nablínt. No a protože jsem byl těmi výroky těch přátel do té míry strašen – oni to brali všechno z našich masmédií, jiné informace neměli – tak jsem jel nabalenej dvěma velkejma taškama cigaret, konzervovanejch, vakuovanejch potravin a takovýchle věci a pár korun jsem měl s sebou. Já jsem to přines všechno zpátky. Tam bylo všechno, tam fungovalo všechno, tam byly podmínky... Já jsem se původně domníval, že až se vrátím, tak že o tom budu mít nějakou dlouhou reportáž nebo sérii reportáží, a když jsem se vrátil, tak za celej ten měsíc, co jsem tam byl, déle než měsíc, a procestoval jsem prakticky pěšky celou východní polovinu Jugoslávie až k moři, včetně Kosova, tak tam jsem viděl věci tedy skutečně dost otřesné, ale já nejsem žádněj pokryteckej humanista, jako byl

náš slavnej exprezident... A když jsem se vrátil, pln stoického klidu, tak jsem najednou po celý týden neopustil byt a od rána do noci jsem plakal. Ten dojem byl tak masivní, že se o tom prostě nedalo psát, to by byla přímo profanace tý věci. Mimoto jsem věděl, že to skončí zase tím, že Američani to tam převálcujou, tak proč se s tím už dál srát, že?

To tu uvádím pouze proto, že nejstrašnější je zamlčování informací. To je dnes ale prakticky padesát procent náplně sdělovacích prostředků, a to je ta nejstrašnější zbraň. A proto musíme navázat osobní kontakty, pokud možno osobní zkušenosti, a kontaktovat se s lidma, kteří nám aspoň o tom, co se kde děje, povědí přesně. My tady sami z toho plivátka, kde žijeme, nemůžeme pochopit vůbec nic.

To je tedy k otázce těch, kteří mluví o tom, že používání násilí z naší strany by byl nějaký anachronismus, že to už se jako nedělá atd. Druhá otázka, druhej bod tedy je, jaká forma násilí. No tak především je třeba říct, že to co fungovalo více než dvě stě let, dneska už prakticky tři sta let v evropskejch dějinách, byla ideologie, ať už taká či onaká, která si vytvářela organizační strukturu s nějakým vedením, disciplínou, indoktrinací, a tím potom byla funkční. V té době, kdy nevycházely pořádně ani noviny, nebyly žádné sdělovací prostředky, nebyla televize, komunikace byla obtížná, tak to byla přirozená reakce na podmínky. Už od konce dvacátého století je evidentní, že k žádné ideologii vůbec nemůže nikdo mít žádnou důvěru. Změnilo se kolektivní lidský vědomí, nejenom u nás nebo v jinejch zemích, ale po celým světě, a to bleskurychle, vypadá jako mirakulózně, ale ve skutečnosti to takhle v dějinách chodí. Změny se dějou naráz, velký změny se dějou vysloveně přes noc a jsou potom tak masivní, že zasahujou celkově a celostně všechny oblasti. Tato změna vědomí souvisí velice úzce, intimně, se všemi ostatními zásadními změnami, které v posledních patnácti, na západě dejme tomu dvaceti letech, proběhly. Tomu se nemůžeme vůbec divit. V organizaci nemá vůbec nikdo důvěru, indoktrinovat se chce už jenom nějakej fundamentalista, a tudíž tento pracovní nástroj, kterej byl po několik set let užitečnej, tak nám vypad z rukou a my nemáme čím ho nahradit. Zbývá nám zatím jedinej nahradit ho sítí kontaktů a vzájemný informace a samozřejmě koordinace, která by vyplynula z tý vzájemný informovanosti, z toho vzájemnýho poznání. Přitom musíme dodržovat ty zásady, o kterých už jsem mluvil a o nichž hovořej Marcos a ostatní: každěj po svým. Všechny cesty, které vedou ke stejnému cíli, a to je zničení, ale doslova zničení kapitalistického výrobního systému, všechny prostředky jsou stejně dobrý. Závisí to na kulturních tradicích konkrétního regionu. Jestliže na tom jsou v islámskejch zemích jinak než v africkéjch nebo latinskoamerickéjch nebo evropskejch – do toho se nemůže nikdo chtít míchat a říkat: My jsme vzdělanější, my jsme moudřejší, my jsme nevím jaký...

Souhlasím, že nemůžeme ostatním kulturám vnucovat zvějšku. Jenže přece tyto společnosti samy nejsou stejnorodé. A pak tam najednou máte třeba příklad íránské revoluce, kdy proti sobě stáli islámští, šitští fundamentalisté a íránské feministky...

V tomto případě my můžeme udělat jedinou věc: my to nemůžeme řešit za ně a nemůžeme je tam přijet umravňovat. Ale pochopitelně, jestliže tam vystoupily řekněme feministky, nebo když nastoupil Chomejní v Íránu, tak najednou z ničeho nic se objevilo, že dole, vespuďu, v hlubokém utajení, existuje mohutná levice mladý generace – ale velmi mohutná, proorganizovaná, která najednou vystoupila... no Chomejní to nechal všechno popravít, samozřejmě. Ale to znamená, že tam takovéhle rozpory samozřejmě jsou, a když se vyjevěj, tak my pochopitelně budeme stranit těm, kteří jsou nám nejbližší, nebudeme stranit muslimskému fundamentalistům, ale feministkám. Ale ne tím způsobem, abychom my za ně řešili problémy tohoto regionu. A to z prostého důvodu: přestože nám je patriarchální muslimské systém odpuzující, a my tady u nás v Evropě jsme koukali jak patriarchát překonávat a do značný, nebo aspoň do určitý míry, jsme ho i překonali, tak my musíme nechat ty islámské feministky, s vyjádřením naší plný podpory, aby si to vybojovaly samy. Jinak to nejde. Nějaké export idejí nebo ideologií není dneska už možné. Oni jsou všude alergický na to, když my ze západu pořád říkáme: my jsme vzdělanější, moudřejší, kulturnější, vyspělejší, já nevím co, no to už by lezlo krkem i blbýmu, a oni blbý nejsou. Fundamentalismus je vždycky věc krátkodechá. V *Koránu* jsou třeba tak výrazný sociální momenty, tak výrazný sociální zákonodárství a takovýhle věci, že kdo začne jednou číst ten *Korán* s otevřenýma očima jako muslim, tak si to tam taky najde. Nebo s těma ženskýma – vždyť to není v *Koránu*, jak tam s nima dnes zacházejí...

Ano, ale ti fundamentalisté svaté knihy nečtou, mají je už zpracované ve formě pouček. Koneckonců, v padesátých letech mnozí bolševici Marxe také nečetli...

Inu, podívejte se, trockisti ho nečtou dodneška, trockisti jsou doktrináři a fundamentalisti, to je živá fosilie, která patří do výstavní vitríny a ukazovat to každému, co se taky může stát, jaká potvornost se může vyvinout. S tím se nedá nic dělat. Ale opakuju znova, to je jejich vnitřní věc. Aby byla zachována jednota protiimperialistického boje, musej bejt, jistě s naší lítostí, ale musej bejt ponechány tyto věci k řešení těm jednotlivým kulturním oblastem. My nemůžeme chodit dejme tomu do Jižní Ameriky a tam ty Kečuánce v těch Andách začít ideologicky zvedat. To jsou nejen lidé, kteří mají úplně jinou mentalitu a kulturní tradici, ale jsou to také lidé, kteří jsou natolik zničení tím mnohasetletým útlakem, že jsou v podstatě inertní. Když tam v minulých letech byla ta snaha Světly stezky, tak na tom Guzmán pohořel – druhá věc je ovšem ta, že on nedodržel základní principy, který stanovil pro revoluci prováděnou z báze venkova už Mao Ce-tung. Ta Světla stezka se je snad ze začátku snažila dodržovat, ale v tý hrozný pasivitě toho většinový zemědělský obyvatelstva to zřejmě opravdu dobře nešlo. No a tak začali blbnout – a tím teda už ztratili jakýkoli zázemí atd. atd. Teď by bylo právě zajímavý vědět, jak to dělaj v tom Chiapasu, kde jsou v mnohejch stránkách poučenější. No ale princip je v respektování jednotlivých

kulturních regionů a tradic, a pokud budou jednotlivý složky, který jsou v rámci těchto tradic, byť třeba minoritní složky, jestliže budou mít teda jasnej cíl zničení kapitalismu do základů, tak se musej zkoordinovat a používat metody, které tam jsou nejbližší a nejtradičnejší...

Ale co když se budou snažit jenom nahradit ten západní kapitalismus jinou formou třídní společnosti a utlačovatelského systému?

Tak v takovém případě je nutno říkat „vocat' pocad“ – chcete zničit světový kapitalismus, finanční kapitál, nadnárodní monopoly atd., v tom jsme pořád na jedny lodi, jedna ruka. Jakmile ale začnete po tom zničení toho nadnárodního kapitalismu u sebe doma dělat svůj vlastní, no tak to by následoval okamžitě distanc, tak v tom s váma nejedeme. A to jsou věci, který se musejí dělat *in progress*, za pochodu. To je evidentní. My nebudeme podporovat nikde nic, co by mohlo začít znova, regionálně, umožňovat kapitalismus. Tím se dostáváme ke třetímu bodu. Ten bych formuloval takto: Je nutno si uvědomit, nebo aspoň ta nejuvědomělejší složka toho revolučního hnutí si musí uvědomit, že kapitalismus po žádný stránce není reformovatelný. Tak jako já jsem napsal už na začátku šedesátých let, že Sovětskej svaz, kdyby se posral, tak už reformovatelný není, ten musí shnit a čím dřív shnije, a ještě ho postrčíme, tak tím lépe, protože stojí v cestě dalšího rozvoje revolučního hnutí světa. Prostě od určitého momentu se s tím nedá dělat nic. Čas, kdy bylo možno kapitalismus jaksi zlidštit, jestli vůbec kdy byl, tak byl někde dejme tomu pár měsíců v pařížským konventu, tam se o tom tak mohlo uvažovat, ale rychle to přešlo, poněvadž jakmile Robespierre vystoupil se svými protidělnickými zákony, tak bylo jasný, oč jde. To byla buržoazní revoluce, prosím, na svou dobu ano, jistě, ale to není naše věc. Tady je nutno si uvědomit, že všechno, co by umožňovalo nověj vznik kapitalistického typu hospodaření, je nutno odstranit.

O vyhlídkách a minulosti revoluce

Pro nás anarchisty je dost fundamentální, že si myslíme, že ten kapitalistický způsob hospodaření je velmi úzce spjatý s tou politickou mocí...

Samozřejmě!

...a za předpokladu, že revoluce zároveň nezničí státní a politickou moc, tak vlastně...

Ano, v tom jsem s anarchistama vždycky souhlasil a souhlasím, to musí bejt celkový. Tady nejde jen o nějakou hospodářskou změnu, ale o celkovou změnu. A když už jsme na to kápli, tak i když se k tomu vrátíme, chtěl jsem to říkat v příštím bodě: Vy plným právem poukazujete na to, že je nutno zničit nejen ekonomický východiska kapitalismu, ale i celou tu politickou strukturu, nadstavbu, všechny jeho zařízení, instituce, právní atd., komplet všecko, včetně organizace školství a jánevím co ještě všechno. To máte naprostou pravdu. Jenomže si musíte uvědomit to, co si plně uvědomuju já a co také bezpečně mohu dokumentovat a plně zastávám, že tato zásadní změna, která plně odpovídá tomu ohromnýmu disasteru, kterej se teďka vyskytl v rámci procesu

diskontinuity a kontinuity, tak teď je ten moment diskontinuity, v němž se mění lautr všecko, a to je vždycky absurdní bordel. Ono to zas něco pozitivního přinese, pokud to teda vůbec nějakí lidé přežijou, je možné, že to nepřežijou. No a teďka jsme v disasteru tak hlubokém, že je možné odstranit třídní společnost jako takovou, nejenom její kapitalistickou formu, ale vůbec celou. Znamená to ovšem vědět jak na to. Jednou z prvních věcí, která v tomhle případě nastane, je ta, že bude absolutní ekonomické debakl, od Západu až po Bangladéš. No tak v tom Bangladéši si utáhnou ještě víc opasek, a místo dvou tří zrnka rýže budou mít jedno, oni jsou zvyklí, oni to přežijou. Ale v té Americe, tam budou řvát. Já nejsem žádný humanista, ani teda zase nejsem žádný pomstychivec, ale těm lumpům to přeju. Každý máme nějaký mouchy, tak i já mám právo, abych vůči nim nebyl zrovna vlídnej, a těm to teda přeju. Ten ekonomické disaster bude kompletní. Budou sociální poruchy, rozvíjení xenofobních až militantně nacionálistických hnutí. No prostě to bude bordel nad bordel. Například se vůbec nebude vědět, jak uspořádat novou koordinaci té společnosti. Faktem je, že bezprostředně zavádět v této společnosti přímou demokracii je okamžitý krach. To nejde. Zavádět za týhle situace parlamentní systém, no to je k smíchu, taková hovadina snad nikoho ani nenapadne. A co teda?

Ale tady přece bude jednat nějaké revoluční hnutí, a to hnutí se bude muset spravovat přímo-demokraticky...

Moment. To revoluční hnutí nesmí mít povahu organizace, to znamená nesmí mít žádný řídicí centrum, na tom zkrachovala druhá internacionála, na tom zkrachoval celý marxismus, kterej nás tím také přivedl do týhle situace. Nebejt druhý internacionály, tak nevznikla první světová válka, ta byla plodem politiky druhý internacionály. To se dá plně prokázat. To se nesmí opakovat. Žádná organizace, žádný centrální vedení, žádná disciplína, žádný takovýhle věci. To je všechno třeba nahradit novejšma formama kontaktů, koordinace, porad atd. Zavádět ale v této situaci přímou demokracii – to vznikne nepřehlednej bordel, kterej se nehne z fleku a vytvoří to jen nespokojenost všech lidí, kteří v té společnosti budou žít, s tím, že to děláme tak blbě, že snad bude lepší vrátit se k nějakým už zaběhaným formám.

Takže my si musíme uvědomit, že s tímhle byl udělaný jenom jedinej pokus, kterej ale zůstal na papíře. To bylo to, jak si to představoval Lenin. Jenomže ono to většinou zůstalo na papíře, protože Lenin hned vzápětí udělal takové nejenom omyly, ale i přímo vědomý chyby, že to volá do nebes. A uvědomte si, že první sovětská ústava, která přes noc dokázala to, že bylo přes noc odstraněno soukromé vlastnictví výrobních prostředků, tak ta se nezměnila do roku 1989. Tam se muselo jenom krást, ten Sovětskej svaz byl rozkradenej tou vzrůstající stínovou vládnoucí třídou, ale naprosto nelegálně. Tam ústava zůstala v platnosti a normální člověk se jí držel. Ta zaručovala základní sociální vymoženosti, ty priority, ta zaručovala v podstatě to, co by mělo bejt, jenže proces, o který v tom Sovětskym svazu šlo, byl od konce dvacátých let proces tak rychlý degenerace, že, jak říkám od padesátých let, bylo jasné, že se s tím nedá nic dělat, že se to nedá reformovat.

Ale už od roku 1921 bylo jasné, že tam je vládnoucí elita, která bude těmi výrobními prostředky, i když jsou státní, disponovat...

Jenomže tato elita, která vznikla hned v roce 1921, ta vznikla z jednoho důvodu. Tady byly Leninem udělány dvě podstatné věci, z nichž první a nejdůležitější byl Dekret o míru. Druhej dekret, vydaný o několik hodin, maximálně o 24 hodin později, byl Dekret o půdě. Jemu se to rozleželo nějak v hlavě, nebo mu to některej blbec poradil, tam to byl jeden blbec vedle druhýho... Tam byli i lidi jako Felix Džerdžinskij, kteří byli v pořádku... jéžíšmarja, kdyby tady byl rudej Felix, tak... ale byl tam taky Bucharin, Zinovjev a takovýhle hadry na podlahu... Tak někdo tam možná zablábolil, že to je málo, dekret o míru, že by se to mělo podpořit dekretem o půdě, kterej byl přejatej od eserů. Celou dobu, co bolševici trvali, tak tohleto odmítali, a plným právem, protože to je táhlo dolů, a on se dal takhle umluvit. Lenin se zřejmě domníval, že to bude provizorní řešení. Jenže to nedokázal prosadit, odstoupil nějaké dva roky na to, dva roky na to natáh brka, a co se stalo? Rvali se tam dva idioti, Trockij se Stalinem, jeden blbější než druhý, i když byli oba dva mazaní jak lišky... no prostě darmo hovořit. A tím se ztratilo pět let, kdy byl Sovětskej svaz bez jakýhokoli ekonomického řízení. No a kdo toho využil? No pochopitelně ti, kteří na tom měli bezprostředně ručičky. Většinou to nebyl aparát, kterej nebyl vyškolený v managementu. To byli lidi, kteří přišli zvnějšku, vstoupili do strany a jánevímco, a z těch vyrostla ta nová stínová třída. Ten stranickéj aparát odstranil ve třicátých letech Stalin a postavil ho úplně na druhou kolej, naprosto ho znevýznamnil. Když v roce 1956 Chruščov formálně vyhlásil, že se moci chopila nová vládnoucí třída, tak už to bylo *fait accompli*, hotová věc, to už žádný aparát nebyl. Byla generalita, která byla poměrně velmi silná, no a pak tady byla byrokratická, vědecko-inženýrská... prostě aristokracie.

Já nejsem historik, ale když si promítnete dějiny do třicátých let, tak zjistíte naprosto bezpečně, proč Stalin podepsal jedním škrtem pera ten dekret, kterej vytvořil podmínky pro vznik nový třídní společnosti, a z kterých lidí tu novou třídu vytvořil. Jenom z managementu, odstranil z toho lidi z aparátu. Ti, co předtím dělali ten management, tak se báli aparátu, dávali od toho všeho a zejména od zodpovědnosti ruce pryč. A Stalin řekl, že to teda ne. Ti musejí být zodpovědný, když nebudete plnit plán, tak hlavu dolů, žejo, nebo gulag, a na aparát nehleďte, kdyžtak se obraťte přímo na mě. A ono to začalo fungovat. Jenomže nikdo nedělá nic zadarmo, a to Stalin dobře věděl, a tak jim dal přepychový byty, soukromý automobily, dělníci před nima museli smekat čepici... Ovšem tahleta třída, tehdy ještě stínová, spíš teda vrstva, ta zachránila Sovětskej svaz za druhý světový války. Aparát se ukázal neschopnej, přestárlejš, nevzdělanejš, ani zorganizovat evakuci Ukrajiny nezvládl. To už jsou ale věci z historie. To můžeme studovat, tak jako studujeme punský války, tak můžeme studovat historii Sovětského svazu. No ale ten dekret o půdě, to byl základ všeho, poněvadž když Lenin dva roky na to odstoupil do vedení a pak umřel, tak tenkrát vznikla skutečně třída, která v carskym Rusku nebyla. Mám na mysli kulaky. Oni byli za carského Ruska vrstvou, nepočtenou a nevýznamnou, a teď se stali třídou. A pak ještě Lenin vyhlásil NEP – to mu musel poradit nějaký Bucharin

nebo někdo, tak blbej Lenin nebyl. On si podle mě říkal – to je jenom takový provizorium dočasný. A všimněte si, tehdy ten vstup zahraničního kapitálu do Sovětského svazu, tomu zabránili právě partajníci, poněvadž oni bojovali na frontách občanské války a proti intervenčním armádám, no a teď měli vítat zahraniční kapitál, tak to zbrzdili. To se ovšem netýkalo vnitřního trhu, kterej ovládli kulaci a NEPmani, a z toho vyrostlo to další.

Tak to byly ty dvě chyby, dekret o míru a dekret o půdě. Mezi nima je ještě třetí, která byla minimálně stejně tak důležitá jak ty dvě. A to byla otázka desátého sjezdu a kronšadtská stávka na podporu toho desátého sjezdu. Tehdy o ní Lenin dostal telegram asi dvě hodiny před zahájením sjezdu. Bylo jasné, jak ten sjezd dopadne. Ty hlasy byly spočítány, 75 % pro Dělnickou opozici, 15 % pro Lenina, 5 % pro Trockého. Výsledek byl jasnej. Lenin by si býval svou osobní autoritu udržel, ale musel by pracovat s lidma, kteří byli předtím proti němu. Já nevím, kdy umřel Felix, ale ten by na ně vzal železný koště – ne na tu Dělnickou opozici, ta měla recht a svatou pravdu a tu právě podporovali kronšadtští námořníci, ale na ty Buchariny a ty ostatní by vzal železnou metlu už tenkrát. Co se stalo? Lenin udělal to, co udělal Bismarck s tou Emžskou depeší, zfalšoval ten text a prohlásil, že to je kontrarevoluční akt proti X. sjezdu. No, a pak poslal ty z té Dělnické opozice, ty, kteří se legálně – poněvadž tehdy byla frakční svoboda – sdružovali do frakcí, do prvních řad do toho Kronštadtu, aby je tam postříleli. To byl vědomej podvod. Lenin si nedělal žádný skrupule, stejně jako předtím s tím dobrodruhem Parvusem, se kterým dlouhý léta nechtěl nic mít, a potom najednou, když Parvus přišel v únoru 1917 a nabídl mu vlak do Ruska, tak mu byl Parvus dobrej, i když věděl, jak je hajzl. Prosím, revolucionář nemusí mít vždycky nějaký extratvrďý morální skrupule, to mu nevyčítám. Lenin se ale domníval, že udělal dobrej švindl, kterej se dá napravit. Co ale bylo důsledkem? Důsledkem byla prohra demokracie sovětů, která byla asi nejvýznamnějším Leninovým teoretickým přínosem a která se nikdy nerealizovala ani na deset hodin. Demokracie sovětů je nevyzkoušený model, o němž neříkám, že bychom ho měli chtít napodobit, poněvadž věci se všelijak změnily, máme dneska všechny možný masmédiá, který... prostě asi by to nešlo. Ale je to nevyzkoušený, muselo by se to adaptovat.

Faktem je, že přímá demokracie je zvláště v turbulentní situaci vo krk. Koneckonců z aténskejch a dalších městskejch států to dobře známe, jak se přímá demokracie dá zmanipulovat.

O komunikaci, Číně a teroru

Já bych si dovolil nesouhlasit a připomenout argumentaci proti tvrzení, že nová technologie je překážkou přímé demokracie, která vychází z toho, že naopak informační technologie umožňují mnohem vyšší úroveň přímé demokracie a kvalifikované rozhodování širokých lidových vrstev...

Podívejte se, kdyby se dostaly do našich rukou, no tak samozřejmě, že ano, jenomže v našich rukou nejsou...

No, kupříkladu technologie jako internet v podstatě ano...

Moment. Nežijte v bludu. Nečtete vědeckou literaturu. Vědci ve svých časopisech se už posledních pět let ozývají, že zatímco jsme na přelomu osmdesátých a devadesátých let žili v blaženejch nadějích, že vstupujeme do věku informatiky, tak jsme se o patnáct let později ocitli ve věku dezinformatiky, která je daleko hroznější než cokoli předtím, poněvadž ten internet je jako hromada hnoje. Pro vás to může bejt koneckonců fuk, ale vědec, který potřebuje najít nějaký ten přesný údaj a kterej se kdysi domníval, že mu teda stačí zmáčknout knoflík na internetu, tak kdyby se na to spolehl, tak by jim to hledání a ověřování trvalo půl roku, zatímco když zatelefonují svými kolegy z Londýna do Singapuru, tak to dostanou za pět minut. Opakuju: internet v současnosti podobě jak je, to je hromada hnoje, jíž se každej člověk, kterej opravdu dělá vědeckou práci, obloukem vyhne. Tam si můžete opublikovat co chcete, ať už pornografický filmy nebo Egona Bondyho nebo trockisty nebo co já vím Bucharina, ten internet snese všechno, ale kdo se v tom má vyznat?

To je pravda, ale zároveň tam mohou existovat stránky založené na vzájemné důvěře, na tom, že je dělají lidé, které znáte...

No, ale to zase musíte nejdřív poznat ty lidi, ten internet vám to neřekne. Egon Bondy tam má asi šest webovéjch stránek. Já jsem ani jednu z nich nezaložil, já jsem v životě internet neviděl. Kdo tam ty stránky založil a co tam otisknul, to já nemůžu kontrolovat, poněvadž mě to nezajímá, je to na hovno. To se musej lidi sejit a seznámit se, a pak vzít internet do vlastních rukou.

A to souvisí s dalšími věcmi. Uvědomte si, že vědci dnes ve světě, lidi, kteří mají velice blízko k ekonomii a současně to jsou specialisti na management a ty moderní informační technologie, tak se vesměs jeden vedle druhého shodou v tom, že jediná věc, jak okamžitě – a to jsou prosím lidi, kteří nejsou žádní revolucionáři, to jsou praktici – zabránit bezprostřednímu disasteru celého planety, je okamžitě zastavit aplikovanou vědu, díky níž vzniká naprosto umělej, nafouklej, zbytečnej a nepotřebnej nadbytek nabídky, která vede k hyperkonzumu, kterej ekologicky ničí planetu, obluje všechny lidi, podívejte se na ten dobytek, co potkáváte po ulicích, co minimálně jednou za rok musí mít novej mobil, a já nevím co všechno, ten mobil je jen taková maličkost, tak to je binec... Tady nejde ani tak o dospělé lidi, člověk tak od dvaadvaceti v podstatě sedí nad svou vlastní prací a má jasno, ale do té doby se rozkoukává, a teď na něj z dvaceti kanálů valí nesmysly a z jednoho rozumný informace, no jak se v tom ten teenager má vyznat?

My se teď dožíváme jednoho z nejhorších našich zklamání. To, že to skončí naší porážkou, jsme už dlouhá léta tušili a potom bezpečně věděli. Ale nikdy jsme netušili dvě věci: že budou odstraněny základní sociální jistoty a že vznikne znova rozdělení lidí na vzdělaný, kultivovaný, kulturní – kterejch je deset procent, maximálně – a devadesát procent dobytka. Protože jestli něco byl tvrdej program všech revolucionářů, tak to bylo kulturní povznesení pro všechny, vzdělaný přístupný všem, a aby bylo lidstvo homogenním celkem, aby spolu mohlo komunikovat. Já nemůžu

komunikovat tady se zdejšími číšníkem, protože žijeme každé v jiném světě, a přitom pamatuju čtyřicet let minulého režimu, kdy se tohleto vyrovnávalo. Tehdy taky automaticky platily nějaký sociální jistoty. Ty začaly bejt jedna po druhé odbourávány.

Já jsem se nedávno setkal s ředitelkou filozofického ústavu, což je v Číně ústav marxismu-leninismu, která jela na nějakou konferenci o Marxovi do Paříže jako vedoucí čínský delegace. No a hledala nějakýho nekonvenčního marxistu a někdo jí dal tip na mě. A tak přijela za mnou a začala mi vykládat, jaká je socialistická reforma v Číně. No a já jsem jí říkal: pani kolegyně, to mi jako nepovídejte, já vám zaručuju absolutní diskretnost, budem mluvit jenom mezi čtyřma očima, co vy na to? Oni se ovšem neodvážejí ani v soukromí promluvit otevřeně, ale jasně dávala najevo, že si je vědoma, že tam z marxismu ani ze socialismu nezůstalo ani ň, že to je do posledního puntíku opsanej thatcherismus. Do posledního puntíku, a to se stalo teďka přes noc, ein zwei, najednou...

Ale pořád to je doplněné o tu vládu tvrdé ruky...

Právě to chci říct: Thatcherismus si mohli zvolit angličtí voliči jako alternativu, protože se nemuseli bát, protože dělníci měli odbory, který nepustěj svoje lidi. Střední vrstvy se mohly dušovat – my máme stovky let parlamentní demokracii, my jsme taky krytý, Thatcherová tu nemůže zavýst žádnou totalitu. Ona teda nakonec tu totalitu zavedla, aniž by si toho lidi všimli, no ale faktem je, že oni měli krytý záda, kdežto v Číně nemaj krytý záda ničím, tam je to ustavení režimu, proti kterému byly nacistickéj nebo sovětskéj dětský hračky. Pro Čínu to není nic novýho, Čína na tom stojí tři tisíce let, je na to zvyklá. Oni také už vědí, jak to obcházet, pro ně to není zas tak strašný překvapení. Můj bývalý žák Hála, kterej se na to tady, na Havla a tak, vysral a odjel tam, tak jako první dostal do evropskéjch novin zprávu o tom, co je opravdový *novum* – tam vzniklo regulérní náboženství Mao Ce-Tunga, několik milionů věřících, kolektivní sebevraždy dělníků na nádvořích v továrnách... to svědčí o tom, že ta situace je hodně zoufalá.

Ovšem ty lidi v Číně nejsou modrý mravenci, oni si nějak poraděj. Ovšem nejhorší je, že v preambuli k jednomu čínskému vyhlášení stojí, že Čína se přihlašuje všemi deseti ke globalizaci a že hodlá přeměnit G7 na G8, protože tam chce sedět jako rovnoprávný partner a podílet se na vládě nad světem. To je maximálně nebezpečný, protože od Mao Ce-Tungovy porážky v kulturní revoluci se sice vědělo, že Čína není na straně revolučního hnutí, to věděl ve světě každý, ale doufalo se aspoň, že zůstane neutrální, že to je koneckonců vlastní zájem Číny. A teď se přihlašuje k tomu programu globalizace. To už je nebezpečný, a stále se to přivostřuje a blíží se to skoro až explozi. Kdo by si tohleto byl pomyslel před pouhými deseti lety!

Takže tady v této situaci je jediná odpověď násilí. Dostáváme se k tomu, že i kdyby šlo všechno jak po másle, tak stejně ekonomickéj, politickéj, sociální, kulturní a jánevímjakéj chaos zavládne po celým světě, a to ne na tejden. S tím bude spojeněj i značnej demografickéj pokles. Je nutno počítat s tím, že to bude velmi tvrdý, tomu se není možno vyhnout. Teďka – jaký formy násilí? Musíme se dohodnout na tom, že všechny formy násilí, který někdo ovládá a jdou k těmž cíli, tak jsou akceptovatelný. Já mám

ruce jak věchýtek, já můžu maximálně dělat nějakýho kamikadze, kdyby mě o to někdo požádal, ale víc dělat nemůžu. Ten, kdo má ruce silný, tak je může třeba škrtit. Každěj může svoje...

Všechny formy násilí, který mají společný cíl, tedy odstranění kapitalismu do základů, jeho vykořenění, tak můžou používat všech forem násilí, které jsou úměrný sociálním podmínkám toho kterýho regionu a jeho tradicím...

Je třeba respektovat všechny formy násilí, které mají společný cíl, tedy úplné a naprosté zničení kapitalistického výrobního způsobu, žádnou nelze vyřazovat. Už není potřeba a bylo by dokonce velmi škodlivé vytvářet nějaké nové organizace, založené na disciplíně, vedení, jednotné linii, něco jako Leninova idea profesionálních revolucionářů, která má značné prvky centralismu, naopak je potřeba pouze velmi volná koordinace, založená na osobních kontaktech a konzultacích. Pokud jde o teror jako formu násilí, je třeba o tom diskutovat, protože to je dvousečná zbraň. Je nutno k tomu přistupovat velmi jemně a citlivě zvážit, jak k němu sahat, aby se našlo to měřítko mezi jeho užitečností a škodlivostí, a používat ten teror racionálním způsobem. Někdy zabere masovej teror, ale musí být cílený, ne proti civilnímu obyvatelstvu pokud možno, ale na ty vojenský paláce, na ty prestižní budovy, symbolický a tak dále, který demoralizujou tedy toho nepřítel. A ten teror musí být nárazovej, masovej, tvrděj, aby skutečně demoralizoval toho nepřítel už od začátku.

Pokud jde o individuální teror, jak ho provozovaly Rote Armee Fraktion nebo Brigade Rosse, to se neukázalo bejt účinný. Ten individuální teror je opravdu dost komplikovaná a zbytečná záležitost. Ale na tom všem je nutno se dohodnout. Na to by měla být svolána určitá mezinárodní porada.

K takovému tématu bude dost těžké ji svolat...

O teroru je třeba diskutovat. Opět se ukazuje, jak jsou třeba osobní kontakty. Vy jste mladý, vy můžete do toho Chiapasu jet klidně se spacákem...

(zde končí zvukový záznam, následující část rozhovoru je rekonstrukcí na základě paměti a písemných poznámek)

O nevyhnutelnosti tří set let diktatury

A druhá věc, o které jsem chtěl mluvit, ale která patří na první místo: je potřeba nic menšího než diktatura – nikoli globální, celosvětová, ale jednotlivé regionální diktatury. Ty budou mít ideový obsah podle jednotlivých místních tradic, v islámském světě to bude samozřejmě islámská diktatura atd. Bude to skutečná diktatura, protože vzhledem k nebezpečí, jakému nyní čelíme, nestojí kecý o demokracii nebo lidských právech ani za onu příslovečnou fajfku tabáku. Pokud si přečtete současné latinoamerické spisovatele, tak hrůzy, které líčí, před těmi i gulag bledne závistí. Pokud vezmeme v potaz, kolik lidí zemřelo například v Chile... bílý teror je vždycky horší než rudej teror, jen si srovnejte ty dva tisíce lidí, který zabil ve Francii revoluční teror, s těmi počty, které byly obětí kontrarevoluce...

Nebude ale diktatura, která může být vykonávána jen menšinou, znamenat obnovu třídní společnosti?

Ano, diktatura je na samé hranici únosnosti, není to nic, z čeho bychom byli čtyřikrát šťastní. Jenže s lidmi tak, jak dnes jsou, prostě nelze vytvořit komunistickou společnost, a proti tomu disasteru, proti té katastrofě, kterou připravuje kapitalismus, je třeba se bránit. A tak se jedná o to, na čem se shodli Marx, Lenin či Mao, jedná se o nějakou formu přechodného období. V situaci, kdy se vše bude hroutit, mnoho věcí nebude fungovat, je holým šílenstvím a naprostým nesmyslem vracet se někam k buržoazní demokracii – to by bylo jako cesta z Mekky do Mediny.

Ještě méně pak ale bude fungovat demokracie přímá. Forma diktatury je samozřejmě špatná, v naší situaci ale jediná možná. Co bude hned po revoluci třeba, je propracování legislativy, a to tak, že do mrtě. Vítězný lid bude muset vytvořit své normy, a to velmi přísné normy, které znemožní obnovu kapitalismu, kapitalistického hospodářství. Je jasné, že v tom přechodném období bude někdo bohatší a někdo chudší, to se nedá svítit, ale toto bohatství nesmí být využito ke kapitalistickému hospodaření. Samozřejmě, že někteří lidé budou pracovat na svou pěst, jmenovitě ve službách, budou působit jako živnostníci, to nelze nějak shora řídit a ten systém, který se o to pokoušel, na tom pohřel... no a ten krejčí bude mít třeba tovaryše, nebo několik zaměstnanců, řekněme maximálně pět, ale to je všechno. A musejí být stanoveny velmi drakonické tresty za soukromé podnikání a protirevoluční činnost obecně, a nesmí se z toho slevovat, protože jinak to dopadne tak, že ten, kdo ukradl pár šupů, bude dvacet let sedět, a skutečný kontrarevolucionář se z toho nějak vyzuje. Já nejsem nijak krvežíznivý, ale jinak se ta revoluce jednoduše neubrání.

Jak už jsem řekl, ideová motivace těch diktatur se bude region od regionu lišit a tato autonomie bude respektována. Důležité je, aby lidé z celého světa souhlasili s tím, že než kapitalismus, to už je lepší vrátit se do doby kamenné.

Kapitalismus totiž nyní hrozí likvidací lidstva jako druhu, onoho *gens humana*. Zamlčeným cílem celého toho projektu globalizace totiž není nic menšího než globální genocida, snížení počtu obyvatel na několik set milionů... Když už dnes Fukuyama, a to není žádný žvanil jako Toffler, to je člověk, který posledních patnáct let radil americkým prezidentům, ať už tam seděl jakýkoli z těch šmejdu, tak když už dnes ten Fukuyama říká, že lidé budou do pár desetiletí z velké části nahrazeni klony, protože ti jsou po všech stránkách užitečnější, takže lze čekat, že si nechají jen těch pár set milionů a možná ani to ne, protože lepší budou ty klony.

Já proti tomu neprotestuji proto, že to je amorální nebo čertvíco, to filosofa nevytrhne, ale tohle představuje tak velký a nepřírozený zásah do fylogeneze lidského druhu, *gens humana*, že si nedokážu představit, že se to velmi tvrdě a rychle neodrazí, že ten zbytek lidstva nevyhyne nebo nezdegeneruje.

Už dnes slyšíme argumenty proti nepotřebným lidem, které jsou opsané z 18. století. Tehdy se tvrdilo, že chudí lidé jsou amorální – protože si nejsou schopni vydělat žádné peníze. I takový ideolog lidských práv jako John Locke říkal, že existují lidé, kteří si tato lidská práva nemohou nárokovat, protože jsou amorální... a tak klidně obchodoval s otroky.

A ta genocida možná už začala – dneska jde spolu s jodem klidně pustit do soli i antikoncepci, Pentagon má, jak nedávno uniklo i do tisku, ale nikdo to pochopitelně nekomentoval, plné sklepy jedů rozlišujících mezi Finy a Švédy, mezi Čechy a Němci. Dnešní zbraně mají hrozné dopady, podívejme se na Jugoslávii, po jejímž bombardování tam došlo k povodni, jakou nikdo neuměl vysvětlit... A oni dnes použijou všechny zbraně, co mohou. Delegátka USA ve WHO (Světová zdravotnická organizace) klidně řekla roku 1998, že dávat nějakou pomoc Africe je ekonomický zločin. Rozumíte – ekonomický zločin! Takže jim tam nejde posílat ani sušený mlíko.

Holandský ekonom Franc, žádný revolucionář, normální liberál, napsal, že existují v podstatě dva modely – latinoamerikanizace a afrikanizace. Do latinské Ameriky se investuje, protože kdo by podřezával slepici, která mu nese. Afrika se nechává jednoduše vymřít. Východní Evropa byla zařazena do procesu afrikanizace, s výjimkou bývalého NDR a České republiky, které si vzalo pod svá křídla Německo.

Já bych se ještě vrátil k té otázce přímé demokracie. Kapitalistický systém přece svrhne nějaké hnutí, a to bude muset být přímodemokratické, a ta přímá demokracie může být také pojistkou proti obnově třídní společnosti...

Podívejte se, experimenty s přímou demokracií jsou vždycky krajně problematická záležitost. Pokud bychom ji aplikovali hned po vítězství revoluce, v tom všeobecném rozvalu, tak je to ještě pomalejší záležitost než buržoazní demokracie. Samozřejmě, že je možné o tom diskutovat, ale je nutné spolknout tu hořkou pilulku, že jinak, bez diktatury, to jednoduše nepůjde. Vždyť dneska už i liberálové tvrdí, že dneska jsou všechny režimy na světě totalitní. Já nejsem takový pokrytec jako Bělohradský...

Ovšem Václav Bělohradský se poměrně značně vyvinul, dobu, kdy byl podporovatelem ODS zreflektoval a dnes je schopen zpochybnit i soukromé vlastnictví...

Podívejte se, to už bude na vás, tohle monitorovat, to už není práce pro mě, mě už to nezajímá. Jestli se změnil – budiž... ale pak to chce také vědět, jestli by byl ochoten podporovat socialistickou revoluci – protože na tom záleží, ne na nějakých abstraktních morálních odsudcích kapitalismu.

Víte, obecně vzato jsou intelektuálové v boji hrozně nespolehliví. Já nechci nějak kálet do vlastního hnízda, ale mám prostě svou zkušenost. Oni jsou potřební, protože mají řadu nepostradatelných znalostí, ale zároveň s nimi nelze moc napevno počítat. Lídři musí být z lidových vrstev, protože pracující lidé mají své instinkty, kterým si intelektuálové odvykli.

Chtěl jsem se vás ještě zeptat, coby pamětníka a zároveň účastníka české radikální levice, který osobně znal Kalandru a Teiga, a posléze Hnutí revoluční mládeže, Levou alternativu i underground... zanechala česká radikální levice dnešku něco, k čemu by stálo za to se vracet, co by bylo inspirativní pro dnešek?

Ne, vůbec ne. Jsou to pořád variace na jednu notu. Ovšem není to nic výjimečného, ideologické zmatení existuje všude

a ani se není čemu divit, vzhledem k tomu, jak tady v Evropě jedna násilnická ideologie střídal druhou. Není to tedy žádná naše hanba, podívejte se koneckonců na Francii. My jsme pořád aspoň drželi prapor, byli jsme stále levicoví a nekompromisní.

Co se můžeme poučit, je to, že je třeba přestat s hádanicemi a více komunikovat. Tím nevolám po nějaké bezbřehé toleranci například s trockisty, poněvadž každý trockista patří do márnice, ale s jinými, méně dogmatickými skupinami je třeba se sblížit. Jak už jsem se zmiňoval, je třeba velmi opatrně přistupovat k intelektuálům, ti jsou důležití, ale limitováni strachem, že se ta revoluce dotkne jich. To je příklad kulturní revoluce v Číně – dodnes skučí, jaký to byl teror, ale jediné, co se dělo, bylo to, že se tisíce těchto intelektuálů vyvezlo na převýchovu na venkov... dodnes na to vzpomínají často, když si čtete vzpomínky těch, kteří se pak dostali na západ, tak v podstatě říkají: byli jsme mladí, byla to taková rekreace... víte, kdybych já byl poslán na převýchovu na vesnici, nepřežil bych tam ani tři dny, a proto se tomu pochopitelně snažím vyhnout, ale stejně bych nekřičel, že se mi děje nějaká křivda, natožpak abych podle toho analyzoval společnost...

Je rovněž třeba důkladně propracovávat ústavní řešení, právní řešení porevoluční situace. To se nedělalo, to bylo notoricky podceňováno – a na to se také došlo. Další chybou bylo, že člověk byl pokládán za „rozumnou bytost“, které stačí všechno vysvětlit a ona už bude jednat racionálně, ve svém dlouhodobém zájmu. To se rozhodně neosvědčilo. A konečně, v minulosti se toho hodně nabřečelo kvůli tzv. „špatným vlastnostem“ člověka, jenže ty je třeba zohlednit a do značné míry z nich vycházet a stavět na nich. Ony totiž nejsou tak docela negativní. Když je někdo tzv. „líný“ – no tak se šetří, chrání svou pracovní sílu, bojuje o svůj volný čas, nenechává se vykořisťovat... To jsou všechno velmi dvousečné věci a také hned neuděláte ze dřeva diamanty, to si vyžaduje mnoho let a složité chemické procesy.

Stejně tak Československo svého času nezahynulo na problémy se zajištěním toho konzumního blahobytu, vždyť my jsme se tu měli jako prasata v žitě, problém byl v pošlapávání lidské důstojnosti, ve vrchnostenském přístupu k těm lidem dole, takže ti lidé měli dojem, že se k nim chovají jako k dobytku.

Jenže nehrozí jakákoli diktatura podobným zacházením?

Podívejte se, ta diktatura musí být pod nějakou kontrolou... Lze například uvažovat o tom, že by se konečně realizovala ta sovětová demokracie, se skutečnými volbami a skutečnou imunitou těch sovětů. Jinak se to samozřejmě strašně snadno zvrhne. Na to všechno je ale potřeba hrozně přísný právní řád.

Je to složitá situace, ale stojíme před úkolem nahradit třídní společnost něčím novým. To něco nového se bude rodit za pochodu, *in progress* – a v jistém smyslu to bude možná nejlepší prověrka pro to nové. V sázce je ovšem osud lidstva a budoucnost celé planety. Kvůli tomu by se tedy filozof ještě netrápil, jenže zároveň to bude znamenat takové narušení univerza, které se musí nutně někde odrazit. Zbývá nám na to všechno tak zhruba třicet let, a pak nás patrně bude muset čekat tři sta let diktatury. Ta bude nutná, protože nová společnost bude čelit prudkému snížení produkce, katastrofám

kresba © Danglár

všeho druhu, a odborníci budou s největší pravděpodobností na straně kapitalistů. Bude se lámat epocha – vzpomeňme koneckonců na pád západoněmecké říše – jak tehdy stoupla negramotnost, k jak prudké došlo depopulaci atd...

A i kdyby šlo všechno jako po másle – a to tedy věru není pravděpodobné – vždy je třeba být připraven na horší možnosti, protože vyloučit je rozhodně nemůžeme. Marná sláva, pokud polezete Himaláje, také se na to připravíte a nevyrazíte tam, jak kdybyste lezl na Sněžku... •